

Hist. O. 2. lit. J. nr. 17.

Ansfr.

R

00

ge

G. q. 37.

5
MART. CHRISTOPH. LAURENTII,
JLL. GYMN. GOTH. CON-RECT. SUBST.

*Monumentum de 1200 Jahre in Thuringia
gegründet worden ist: Aufschreiben
des J. 1200. in m. 40. 400.*

MONUMENTA ROMANORUM

IN
THURINGIA.

EX QUIBUS SUNT PRÆCIPUA

Werleig / Keanberg

ET

Römstadt /

HIS ACCEDUNT
MONUMENTA FICTA FRANCORUM IN THURINGIA

ET IN SPECIE
RUNIBERGA, UNSTRUTA ET SCHIDINGA.

TANDEM
ARMINII DUCIS GERMANORUM VITA
TUM PROSA TUM LIGATA ORATIONE
RECENSETUR

G O T H Æ, ca

SUMPTIBUS JACOBI MEVII, ANNO. MDCCIV.

SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO

DOMINO

FRIDERICO

DVCI SAXONIÆ, IVLIACI, CLI-
VIÆ AC MONTIVM, NEC NON
ANGARIÆ ET WESTPHALIÆ,
LANDGRAVIO THVRINGIÆ,
MARCHIONI MISNIÆ, PRINCIPI
COMITI HENNEBERGIÆ, CO-
MITI MARCÆ ET RAVENSBER-
GÆ, DOMINO RAVENSTEINI
ET TONNÆ

PRINCIPI

PIO, FELICI, MAGNANIMO
DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME PRINCEPS,

DOMINE
CLEMENTISSIME!

Pincipum magnorum, si vel maxima humanitate, & mira Clementia sunt præditi, ea est conditio, ut cuius ad se aditum aperire nequeant. Deus non sine causa in tam eminens, tamque editum eos constituit fastigium: Sed vult, ut à subjectis submissè potiùs suspiciantur, & colantur; quam in tempestivis sermonibus, aut vanis querelis obruantur. Solem imitantur, qui, in altissimo loco positus, adiri non potest: At nihilominus, radiis suis, quos per terrarum orbem spargit, infimas & depressas valles fovet, & recreat. Cum igitur & TUA CELSITAS beneficia, sanè quam plurima, in meam parvitatem contulerit: Et ego è longinquo eam adhuc adoraverim, tantæ dignitatis reverens, jam demum animum inces-
fit

fit cupido, propius ad eam accedendi. Nuper enim, urbe non ignobili meam expetente operam, cum mandatis me potuisses, beneficiis magis auctum, retinere voluisti, singularique exemplo docuisti, tenuioris fortis, homines non esse fastidio. Hoc tacitâ cum volverem mecum admiratione, Cheruscorum Dux Arminius, qui olim hanc regionem est moderatus, & a quo in Te cum ditione, virtutis descendit hæreditas, occurrebat, monebatque, ut monumenta victoria, situ absterfo, Suo vindicarem, & Tuo dedicarem nomini. Quoniam igitur, neque hujus gloriæ, neque patriæ laudi, de esse debeo, rem difficilem quidem sum aggressus, eamque ita ex ornavi, ut non dubitem, monumenta Arminii posteris, quam majoribus fore, notiora. Accipe PRINCEPS SERENISSIME! Arminium & quæ offert monumenta: Tibi enim debetur, quod tuæ ditionis est; Et patriæ decora Tibi & majoribus sacrata, ab invidis protege,

Devotissimus & humilissimus

Servus.

Autor.

PRÆ

PRÆFATIO
AD
LECTOREM

Mortales ingens, inclarefcendi, invafit cupiditas profus
ut, cum vix prima literarum ceperint rudimenta, aliis
fe prudentiores putent, & dignos, qui ubique lauden-
tur & celebrentur: Hoc vero cum fine fcripto, fe con-
fequi poffe, desperent, argumentum quærunr, in iis
rebus, quibus præ ceteris excellere fe credunt. Si uno & altero
anno Philofophiæ dederunt operam, de Ente aut Natura difputant:
Si annales quosdam legerunt, hiftoriam fcribere geftiunt: Et quod
pudendum, fi paginas quasdam compofuere, in quibus Prifcianus
nihil reprehendere potefl, eò veniunt dementia, ut eas, Cicerone
pofthabito, legi & æftimari cupiant. Hinc tot libelli per orbem voli-
tant, quot folia Boreas, autumnò adulto, vix arboribus decutit. Nec
eft, quod dicant, fe id agere, ut juventutis studia adjuvent. Nam
jam olim Terentius, nihil, ait, dici, quod non dictum fit prius. Fru-
ftra igitur cacoëthen fcribendi excufant. Hæc meo cum animo
ponderans, piu multumque dubitavi, an in lucem quid litterarum
emitterem: Et cum omni oftentationi fim inimicus, vix a me Ar-
minius impetrare potuit, ut iplius Monumenta, quæ nemini nota,
multo minus indicata fuerant, literis exponerem. Et nunc non
vanam gloriolam, fed veritatem fequor, quæ, nescio quo fato, fuit
obf-

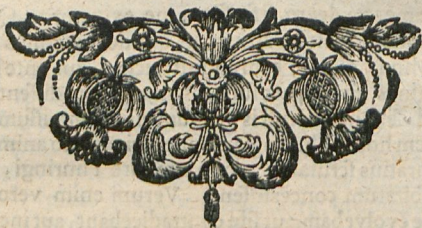

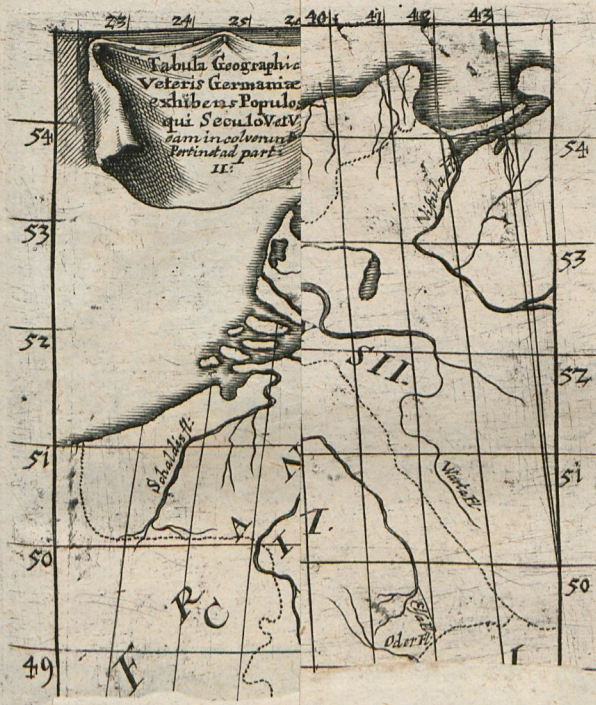
obscurata. Si vero quidam sunt, qui meliora habent, aut quos Apollo certiora docuit, velim, ut modestè, & sine acerbitate mentis communicent. Non sum adeo amans rerum mearum, quin semper ad meliora audienda sim paratus. Sin autem id, quod multis, mihi usu veniat, ut quidam, qui docti videri volunt, sinistrè de hoc labore sentiant, velim scias, Cynicos eos esse, quibus, præter impudentiam & ignorantiam, nihil arridet. Neque ego illud molestè admodum feram. Persuasum enim habeo, Arminium satis instructum esse ad monumenta sua contra quosvis malevolos defendenda. Ad nova est opinio: quid tum: an veteri errori mavis patrocinari, quam novæ veritati? fac etiam cæcutienti obscuriora videri hæc monumenta; Num erit operæ pretium clariorem lucem accendere, ut magis illustrentur? Non tamen Arminii laudi, & patriæ monumentis deero, si forsitan a me exigatur. Quod ad alteram dissertationis partem attinet, in qua de veteribus Thuringis egi, te celare non possum, eam ab historicis, qui ante hæc eorum sedes & origines investigare sunt conati, multum dissentire. Cum enim ostendi, sem, in Cheruscis prælium esse commissum, illorumque Regionem hodiè Thuringiam appellari, cupido animum meum subibat, accuratius scrutandi, quo tempore Thuringi, & unde in hac loca habitatum concessissent. Verum enim vero auctores, quoscumque evolvebam, aut sibi contradicebant, aut incerta tradebant. Itaque satius arbitrabar, eorum libris sepositis, ex antiquissimis & probatissimis historicis, huc pertinentia colligere. Cum autem animadverterem, materiam ampliorem esse, quam ut paucis paginis absolvi possit: Et ego potissimum id agerem, ut Monumenta Romanorum, quæ sunt in Thuringia, clarius exsplenderent, præcipua duntaxat argüenta posui, reliqua peculiari tractatui reservaturus. Ceterum non dubito, quin labor meus, Lectori, historię patriæ amanti, gratus sit futurus; Quoniam multa & varia, quæ antea dicta non sunt, in eo inveniēt. Scribebam Gothæ IV. Non. Aug. CIO IOCCIV.

ER-

ERRATA

pag. 1. lin. lege quid p. 4. l. 4. cacodæmoni p. 6. l. ult. Augustam. p. 8. l. 17. ostendit. item l. 23. eripere. p. 13. l. 1. Tacitus. p. 14. l. 23. aut arce validis. p. 17. l. 9. circumferuntur. p. 17. l. 12. fequaris. p. 52. l. descenderet. p. 63. l. 1. quæ. p. 63. l. 6. accedebat. p. 72. l. II. dele, que. p. 75. l. 19. pro in mediam, lege immeritam. Hæc errata typographica benevole lector corrigas, peto, & si quæ alia, occurrunt, festinationi tribuas.

STAMM KUNST T. BUCHHÄNDLER

PAR S TERRA CHERVACA
 in qua tres Legio
 nes Romanorum
 cum Duce Varo
 perierunt.

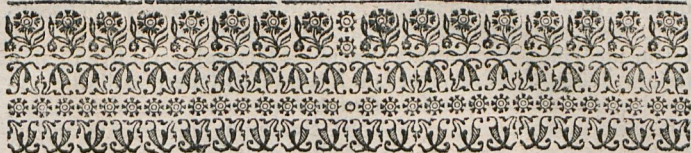

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Introitus.

Monumentorum exponitur dignitas, & utilitas : Deinde Germanorum infelicitas deploratur, quod præcipua fortitudinis documenta sint obscurata.

Rerum, à veteribus gestarum, monumenta non sancta solum & illasa esse conservanda, sed & peritura, aut jam obliterata pro viribus vel restituenda, vel ex tenebris in lucem protrahenda, nemo, qui dignitatem antiquitatis æstimare didicit, in dubium vocabit. Nam ut de emolumento nihil dicam, id non posteritas solum, sed etiam pietas, quam majoribus debemus, exigere videtur. Hoc ante nos avis & atavorum parentibus curæ fuit, inque hoc maxime elaborarunt, ut monumenta litterarum, quæ ipsorum beneficio habemus, incorrupta posteris traderentur. Nec defuerunt, qui Saxa accuratè depinxerunt, quæ aut in memoriam victoriæ, ab hostibus reportatæ, erant posita, aut sepulcrum, virtute insignis, viri tegebant: caventes, ne cum seculis & hominum ætati- bus, tam præclara monumenta, & æternitate digna, inveterascerent, aut planè delerentur. Idque eo studiosius præstitit, quo erant certiores, Deo laborem istum non improbari. Quem enim fugit, quod Israelitis, siccò pede Jordanem transeuntibus, per Josuam præceperit? Nonne duodecim saxis, quæ erigi jusserat, miraculi hujus memoriam condere voluit? si igitur Deus autor est, monumentorum- que conditor, cur senescere & interire patiamur? omnes gentes, etfi litterarum fuerunt expertes, non tamen eo imprudentiæ pervenerunt, ut patrum aut majorum res magnificas parvi penderent aut negligere- rent. Hinc etiam Teutones & ceteræ nationes, quæ, in septentriones excurrentes, terras incoluerunt, antiquitatis adeò incuriosi non fue- runt, quin passim monumentorum quasi rudera adhuc inveniantur;

A

quam-

quamvis potissimum carminibus inconditis, quæ quotidie reperebant, majorum facta ad posteros propagare studuisse dicantur. At verò quam inepta sint monumenta, memoriæ servandæ, nisi sive calamo scripta, sive lapidi incisa, accedant littera, satis superque illorum exemplum nos edocere potest. Quis nostrum, hac ætate degentium, haberet cognitum, qui olim populi Germaniam possederint? quibus corporis viribus? quantâque fortitudine excelluerint? nisi Romani arma contra tulissent. Cum enim hi virtutis ostendendæ ergo, devictò oriente, Germanos quoque invaderent, adeò omnis res præter optatum cecidit, ut nil nisi vulnere & clades retulerint. Hæc fata populi, qui terror antea gentium fuerat, cum per universum orbem fama divulgaret, Romani historici tacere, nec debebant, nec poterant. Quo factum est, ut quo gravius suæ gentis ignominiam deplorarent, eò magis virtutis Germanicæ gloria augeretur. Non tamen omnino defunt, in media Teutonia rerum, præclarè gestarum, indicia, si modo quis paullò intentius indagare velit. Habemus urbes montes, pagos, silvas, nemora, quæ si loqui possent, jamdudum incolas & accolæ torporis infimulassent. Nam provida antiquitas, cum intelligeret, voces perire, nec saxa ætatem ferre, rerum memoriam in locis quæ non nisi cum orbe peritura sunt, servari voluit. Verum nescio quid potissimum incusum? haud gravatè indigenas absolvo, quod magis temporum injuria, & gentium migrationes, quam supina negligentia factorum extinxere memoriam. Nullum mihi est dubium, lector benevole si hæc accuratâ æstimatione pensitaveris, quin calculum meæ sententiæ sis adjecturus. Ne autem diutius tam insignia monumenta, tamque apud veteres illustria, in obscuro lateant, operæ precium me facturum existimavi, si intentiore cura investigata, ab oblivionis injuria vindicarem. Animus igitur est, Monumenta Romanorum in Thuringia exponere, & quidem præcipuè de Perleig, Kranberg & Römstädt, non levibus argumentis ostendam, ea esse Germanis trophæa, & Romanis cladum monumenta, maxime insignia.

CAP. I.
De Perleig.

Quid sit & unde nomen habeat: Et obiter de Germanorum vocabulo Leich/Keigel-Leich
differitur.

Uamvis sine ullo dubio, hæc vox originis sit latinæ, atque idem significet, ac perdita legio, attamen Germanorum pronuntiatione ita corrupta est, ut, vel ad indagandum accuratissimus, suam, si rogetur, ignorantiam fateri necesse habeat, nisi temeritatis velit incusari; Nec ego ausus fuisset, id asserere, nisi verustissimos autores haberem, quos tuto & sine metu erroris sequi licet. Otto Frisingensis Episcopus, qui FridERICI I. vixit temporibus, *Augustenses, inquit, tradunt eadem Romanorum ibi factam esse, ostenduntque in argumentum, collem, ex ossibus mortuorum, compactum, quem in vulgari Perleich eo, quod legio ibi perierit, usque hodiè vocant.* Et Abbas Ursbergensis Conradus à Lichtenau, qui Fridericò II. imperante floruit, in chronico *Svevi, inquit, legionem divinam, ut ne nuncius quidem clavis superesset, funditus delent, de hæc perdita legione ad huc Perleich, quasi perdita legio nominatur, ubi post modum hi versus sunt inventi*

Indicat hic collis Romanam nomine cladem

Martia, quo legio tota simul periit.

hos secutus est Jacobus Wymphelingius Selestadiensis, dum in epitoma rerum Germanicarum his verbis utitur: *Insignem Germanorum victoriam apud Augustam Vindelicorum contigisse, opinatum est, cumque locum Perleig appellatum eo quod illic perierint legiones.* Plura possem apponere testimonia, nisi perivasum haberem, hæc tantæ esse autoritatis, ut dubitationem omnem tollant, Perleich à perdita legione nomen accepisse.

Ut autem præter testimonia allegata aliquid adjiciam, scias velim legionem apud Romanos manum fuisse, quæ sexcentos sexaginta sex milites supra sex millia complexa est, secundum Vegetium. At verò Reinerus Neuhufius JC. in examine philologico, *legio, inquit, à delectu militum dicta eo, quod legionis milites viritum legi, hoc est eligi soleant, dividiturque, in X. cohortes: cohors in L. manipulos: Manipulus XXV. milites.* Hoc nomen quem-

quemadmodum Latinis multitudinem significavit, ita etiam exteri, quibuscum Romani vixerunt, & versati sunt, eodem usi sunt sensu. Nam cum Dominus Christus ex impuro nationis Gadarenicæ homine quæreretur, quod nomen vel ipsi, vel Cacodemoni, eum possidenti esset, respondebat: legio: Indicaturus non unum, sed ingentem multitudinem pessimorum spirituum corpus & animam suam tenere. Quin etiam Christus ipse dicit, si vellet patrem invocare, se contra hostes angelorum exercitum XII, legionum in subsidium accepturum. Ita Germani etiam eâ voce pro multitudine sunt usi: Nam piscium partum, qui ingentem copiam ovorum in alvo conclusam habent, & diversis temporibus edunt, *Leichen*: & cyprinos seu carpciones feminas *Leich-Rarpfen* appellant, quod præ ceteris ovorum multitudine abundant. vid. Gesnerum de aquatilibus l. 3. p. 369.

Est insuper alius adhuc significatus quo Germani hanc vocem usurparunt. Cum enim Romanos aliquoties acie superassent, & totas legiones trucidassent metu soluti vitulari incipiebant, & cum antea variis ludis sæpe totos dies hilares & noctes quoque in somnes egissent, uti ex Taciti Germania patet, novum genus ludi excogitabant, quo conos globis prosternebant, locumque ubi conii ponebantur, *das Leich* sive *Regel-Leich* vocitabant. Nec aliud quicquam indicatum volebant, quam legionum Romanarum interitum, qui non aliter quam conii sint prostrati: imò universè corpus fato defuncti esse *Leiche* dicebant. Hac sine autoritate autorum assevero, non tamen ulli obtrudo meam sententiam, sed etiam atque etiam rogo, si allatis meliora quis habet, ut in medium proferat. Hoc autem exploratum habeo, neque recentem neque à Romanis aut Græcis hunc ludum fuisse inventum.

Ut ad Perlach redeam, paucis illud describendum duxi, ne peregrinis ignoretur. Est nemus Thuringiæ amænissimus, quod æquali intervallo à Gotha, sede Ducis Saxonæ, splendidisque ædificiis conspicua; & municipio Waltershusano abest: atque utrinque horæ integræ spatio adiri potest. Virgultis pariter ac proceris arboribus est fecundum, tantaque ejus amænitas, ut plebeculæ diebus feriatis sollemne sit, gregatim in illud exire,

CAP. II.

*An clades in Germania Romani passi sint, & in primis ubi Lollius,
& à quibus sit fugatus.*

OMnino duæ sunt Clades, quas Romani in Germani passi sunt: Una Lolliana, altera Variana. De quibus Svetonius ita: *graves ignominias cladesque duas Augustus omnino accepit Lollianam & Varianam, sed Lollianam majoris infamiae, quam detrimenti: Varianam penè exitioleram, tribus legionibus cum duce legatisque & auxiliis omnibus castis.* Constat utramque non uno eodemque loco fuisse datas, vel acceptas, meum ergo erit disquirere, ubi harum quæque locorum sit illata.

De Lolliana variæ sunt autorum sententiæ. Eusebius ad quartum Olympiadis CXC. *Germanos, inquit, in arma versos, M. Lollius superat.* Verum Bœclerus in notis ad Vellejum Svetonium cum Eusebii loco conciliat, & non pugnat, inquit, cum ceteris Eusebius: *accepit quidem cladem aliquam, sed victus planè non erat, quin potius cum hostes apparatus ejus audirent, in suam terram regressi, obsidibus datis, pacem acceperunt, teste Dione.* Sed Scaliger clarè asserit, peccatum eò locò ab Eusebio, non tantum ratione temporis, sed & historiæ: *superatum scilicet à Germanis Lollium non superasse: idque non anno quarto, sed sequenti, Domitio Ahenobarbo & Cornelio Scipione Coss.* Locum hujus cladis nolo pluribus investigare, quia non est instituti mei, sed tantum exponam quid autores super hanc re sentiant, Aventinus in Annalibus l. 2. p. 92. *inter hæc, inquit, Sicambri ubi nunc Bestofali habitant duce Milone correptis armis subito & de improviso Romanos vi adoriuntur M. Lollium cum copiis prostrigant aquile quinta legionis potiuntur, & in ignominiam populi Romani XX. Centuriones crucibus affigunt.* Hoc proculdubio alias optimus scriptor ex Hunibaldi ficta Francorum regum genealogia hausit, qui fraude vetustioris ævi, quam plurimis impofuit, iisque præstantissimis, ut Trithemio, Funcchio, Lazio & aliis. Sed fraudem ejus detexit Scaliger: Et Johannes Ifacius Pontanus in libro originum Francicarum ejus autoritatem planè destruxit: ille dicto loco his verbis figmentum componit. *Francus à quo Sicambri Franci sunt appellati, cum Saxonibus & Doringis fœdus inivit, quo, licet sub diversis principibus, tanquam unus populus censerentur. Hac federatione ad eò territi fuerunt Romani, ut aliquot legiones contra Saxones in Germaniam miserint duce Lollio. In-*

gressi

gressi ergo Romani Saxoniam, primò quidem victoriâ potiti, sed Clodione Franci filio, Saxonibus in auxilium misso, fusi vicissim fugatique sunt. Quisque qui paululum in historia est versatus, videt tot mendacia in his verbis inesse, quot ferè sunt verba. Sed audiamus supra laudatum Pontanum: *Hoc ridiculum est, tum ratione historiae prisca, quae multis post seculis Saxones demum agnoscit & nominat; tum ratione chorographiae. Nam si demus tunc extirxisse Saxones in Germania, quomodo eos Lollius potuit impetere, cum ultra Albim Boream versus adhuc aeo Prolomai fuerint, qui sub M. Antonino claruit &c. idem etiam de Thuringis responderi potest de quibus infra plura.*

Verior autem sententia est cladem trans Rhenum à Germanis quidem, sed non in Germania Romanis fuisse illatam, Nam ita Dio Casius. *Sicambri Uspeta & Tencteri primum quosdam in suo territorio deprehensos, in crucem egerant: deinde Rhenò transmissos ex Gallia praedas rapuerunt, equitatum contra se missum, per insidias circumvenerunt, & Lollium quoque vicerant, fugientes persequendo. Quibus cognitis Augustus adversus eos expeditionem cum suscepisset, bellum nullum fuit gerentium. Barbari enim cum Lollium arma parare & Augustum exercitum adducere audirent, in terram suam regressi, obsidibus datis, pacem acceperunt.* Postquam igitur demonstravi Lollianam cladem extra Germaniæ fines accidisse restat Varum calamitate sua nostrum Perlach nobilitasse, quod sequenti capite demonstratum ibo. Nam licet quis alias insuper pugnas Romanorum minus prosperas, ut Drusi & Germanici de quibus Tacitus legi potest contigisse objicere velit, sciendum, ea damna inter clades non fuisse relata, quod neque aquila, neque integra legio in iis sunt amissa. Nostrum Perlach autem in dicat legionem ibi periisse.

CAP. III.

Variae autorum sententiae de loco Varianae cladis.

An tequam Taciti VI. annalium libri, qui de Tiberii vita agunt, Corbeja, quod est canobium in Germania, invenirentur, communis historicorum fuit opinio, Varianam cladem haud procul Augusta Vindelicorum factam fuisse, uti supra ex Ottone Frisingensi, Urspergeni, & Wimpelingio ostendi, quorum verba hic nolo repetere. Naucerus dum historiam exponit receptam opinionem secutus dicit: *haec acta sunt in Sœrvia apud Augustum secundum antiquos, sed Strabonis*

bonis autoritas ei potior videtur qui libr. 7. hæc in terra Cheruscorum gesta dicit. Munsterus ætate posterior in Germaniæ descriptione, Augustus, inquit, duas graves clades in Germania accepit. Harum gravior fuit quando apud Vindelicos, ut quidam putant, tres legiones amisit, una cum Varo exercitus duce; At vero Althamerus in Scholiis ad Taciti Germaniam, hæc cladem, inquit, apud Cheruscos editam asserit Strabo lib. 7. & Cornelius Tacitus lib. 1. historie Auguste. Teutoburgensem saltum vocat, in quo Varus cum legionibus à Germanis fuit interfectus. Alii tamen ex recentioribus apud Vindelicorum Augustam, ubi adhuc vestigia apparent, commissam eadem in campo Lyci (im Lechfeld) affirmant, cujus sententiæ sunt Otto Frisingensis libr. 3. c. 9. Chronica Urspergens. Johannes Nauclerus, Conradus Peutinger, Henricus Bebelius, Picus in staurotycho, & Hurtenus in Panegyrico. Ajunt inde turrim in publico foro Urbis Augustæ à perdita legione vocatam, Perlach-Thurn / de qua sunt versus divulgati sequentes.

Cur me Perlegiam dicant, si forte requiris.

Jam tibi responsum perbreve, siste, dabo.

Non unum verbum est, duo sed mea nomina sunt:

Quod periit legio hæc, Perlegiam vocitant.

Unicum eorum erat argumentum, quo nitentur, locus qui Perlach appellatur. Verum sicut hoc argumentum non est rejiciendum, si alia, quæ pondus habent, accedant, ita solum nihil probat. Jam verò non tantum omni autoritate destituuntur, sed & insuper Tacitus l. 1. ann. cap. LX. ductum deinde agmen à Germanico ad ultimos Bructeorum, quantumque Amisiam & Luppiam inter vastatum: haut procul Teutoburgiensi saltu in quo reliquæ Vari legionumque insepultæ dicebantur. His verbis permotus Cuspinianus, primus omnium figmentum hoc refutavit: dum vehementissime, inquit, miror unde irrepserit inanis fabula de clade Variana, que nomen Augustensi turri, Perleich dedisse fertur, à perditis legionibus, quasi hic confictus ante Augustam inter Lycum & Vindam contigerit. Nec Crusius in Annalib. Sveviæ ausus est, hoc decus patriæ suæ vindicare. Nam Spangenbergium sequens dicit, locus ubi Varus cum legionibus periit, Windfeld vocatur, ob victoriam, & patet in longitudinem CCC. in latitudine CC. passus, non longe abest à veteri arce Falckenberg & oppido Horn: Cum igitur ipsi Svevi hoc monumentum non sibi vendicent, laterem cuidam lavare viderer, si diutius huic disputationi immorarer. Ceterum ex Horatii

od.

od. IV. lib. 4. constat Romanos contra Vindelicos pugnasſe, nam ita canit:

Videre Rhæti bella ſub Alpibus
 Druſum gerendem, & Vindelici, quibus
 Mos undè deductus per omne
 Tempus Amazonia ſecuri
 Dextras obarmet, quærere diſtuli.

Hinc Willichius in notis ad Taciti Germaniam aſſerit: octavam Romanos cladem accepiſſe à Svevis, cum per Druſum Rheni accolæ opprimere tentantes, fuiſſent repulſi. At quamvis Tacitus tam gravis autor controverſiam diremiſſe crederetur, attamen non multò poſt tempore, tantæ coortæ ſunt diſſenſiones, ut appareret non tam litem eum compoſuiſſe, quam malum diſcordiæ miſiſſe. Præ ceteris autem Clivenſis, Monteniſque Ducatus & Weſtphalia hoc ſibi decus vindicant. Pro illa ita verba facit Aventinus, *clades in Ducatu Clivenſi facta eſt prope urbem Duisburg, quam Tacitus Teutoburgum appellat.* Et Vinandus Pighius in Hercule Prodicio aſtendit in Clivia montem, qui à Varo nomen habet, & Varisberg five Vorſtenberg appellatur. Pro Monteniſi Ducatu Georgius Spalatinus ſentit in Hiſtoria Arminii, ubi *haud procul, in quit, Teutoburgeniſi ſaltu, (is paucis milliaribus Diſſeldorpio oppido, duce Juliaceſi, in Marchia Bergeniſi ſubdito, diſtat) reliquis Vari legionum inſepulta dicebantur.* Pro Weſtphalia plerique recentiores pugnant, nec hæcenus quisquam auſus eſt hoc monumentum ei cripere. Sic enim ſtatuunt Spangenbergius & Cruſius quos ſupra citavi: ſic Merianus in Topologia Weſtphaliæ: ſic autor monumentorum Paderborneniſium, & cum eo Cellarius, in Notitia antiqui orbis &c. Sed pace tot tantorumque virorum mihi diſſentire licebit, nam quamvis iſſis multa debet communis patria, non tamen negabunt, quædam ipſos fugere potuiſſe.

Quod igitur ad primam attinet ſententiam, Aventino quidem videtur Duisburgum idem eſſe ac Teutoburgum, ſed non omnibus eadem de Teutoburgo eſt ſententia. Nam Browerus in Annalibus Fuldenſibus Dietesburgum exponit. Chronicon Carionis illud putat dici ab *ὀδοσσός*. Cum igitur ne origo quidem vocis certa ſit, quomodo ſuper ea tota hiſtoria poteſt extrui. Deindè nondum eſt probatum ſaltum ab urbe quadam Teutoburgiensem fuiſſe appellatum, quo de

de infra plura disseram. Altera sententia, quotiam sine ullis argumentis asseritur, operosa refutatione non indiget. Pergo igitur ad tertiam, quæ autoritate & verbis Taciti nititur, illa quamvis supra jam posui, hic repetere non supervacaneum puto.

CAP. IV.

De verbis Taciti & aliorum autorum, qui de hac clade scripserunt.

ANte omnia historiarum studiosum scire oportet, Tacitum insignem quidem & fide & doctrinâ autorem esse, quod ad Romanam historiam attinet: At verò in externis sæpe numero turpiter hallucinari. Nam ut de mendaciis, quæ Judaicis rebus immiscet, nihil dicam, omnes Germanicæ antiquitatis periti, unò ore confirmant, eum à vero aberrasse, & deceptum à peregrinantibus, alios deceptis. Sic enim Christianus Thomafius de jure statuum imperii dandæ Civ. Tacitus, inquit, *que scripsit bonâ fide videtur scripsisse: sed interiora Germania non cognovit ipse, vel parum. Multa igitur ex auditu alieno habuit, ex relatione videlicet captivorum Germanorum, sæpè ex finitimis ac exterioribus, & contagio Romanorum morum jam maculatis, judicavit de interioribus &c.* Nemo igitur mihi vertet vitio, si autoritatem ejus in dubium vocavero, nec sine examine ei fidem habuero, locum integrum hûc apponam, ex libr. I. Cap. LX. *Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum: haud procul Tentoburgiensi saltu, in quo reliquæ Vari legionumque inssepultæ dicebantur, igitur Cupido Cesarem invadit solvendi suprema militibus, ducique permoto ad miserationem omni, qui aderat, exercitu ob propinquos, amicos, denique casus bellorum & sortem hominum. Premisso Cecinna, ut occulta saluum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret, incidunt mastos locos visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, & dimensis principis, trium legionum manus ostentabant: dein semiruto vallo, humili fossa, accisæ jam reliquæ confedisæ intelligebantur. Medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut resisterant, disjecta vel aggerata, adiacebant fragmina telorum equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora lucis propinqua barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant. Et cladis ejus superstitēs pugnam aut vincula elapsi, referebant, hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas; Primum ubi vulnus Varo adactum, ubi infelici dextra, & suo ictu mortem in venerit,*

B

quo

quo tribunali concionatus Arminius: quot patibula captivis, quæ scrobes: utque signis & aquilis per superbiam illuserit. Quis non intelligit magis Rhetorem, quam historicum agere autorem. Nam dum per hypotyposin, sive vivis quasi coloribus cladem acceptam, ob oculos ponere nititur, rei ordinem, pro ut gesta est, & veritatem negligit, non est, quod in ejus verbis confutandis desudem, possum hoc supersedere labore, quod Strabo Geographus sine controversia optimus, & cujus ætas in ea incidit tempora, queis Romani in Germania occisione cæsi sunt, non in Bructeris aut Sicambriis, sed in Cheruscis id accidisse asseverat. ita enim libr. VII. suæ Geographiæ in Cheruscis, inquit, tres legiones cum Duce Varo per insidias sunt obruncata.

Dio Cassius nequaquam Tacito secundus, & si verum fatear incomparabilis, non tantum quod ad locum attinet, Strabonis sententiæ assentitur, sed Germanorum consilia, successum pugnae, & eventum copiosissimè exponit. Hinc non possum non totum apponere contextum, qui apertè pro mea sententiâ propugnat. Verba ejus libr. LVI. ita Q. Wilhelmus Xylander Augustanus transtulit: *Ubi Quintilius Varus Germania, post administratam Syriam Præfectus, rebus ibi gubernandis susceptis, instituit eam gentem subito transformare, tanquam servituti subiectis imperare, pecuniasque à subditis exigere: Germani ejus inceptum non tulerunt, primoribus ipsorum amissum principatum desiderantibus, vulgò consuetam rerum rationem peregrina dominationi antefèrente. Quia autem Romanos multos apud Rhenum, multos apud se versari videntes, rebellionem palam tentare non audebant, Varum ita acciperunt, ut omnibus ejus jussis obtemperaturi viderentur, proculque cum à Rheno, in Cheruscorum fines, & ad flumen Visurgin adduxerant. Ibi summa in pace ac amicitia erga eum viventes, in hanc eum opinionem adduxere, quasi possent absque militum opera in servitute contineri. Igitur Varus neque milites, quod in hostico fieri debet, uno loco continuit, multosque suorum petentibus infirmioribus Germaniæ populis sub nomine, presidio firmendorum oppidorum, aut latronum comprehendendorum, commeatumve tutius subvehendorum, distribuebat. Erant inter eos, qui conspiciaverant, ducesque insidiarum & belli, quod tum constabat præcipui, Arminius & Sigimerus, semper cum Varo, nihil mali expectante, ac non modo fidem omnem iis, qui rem ut erat suspicantes, cum, ut caveret sibi, monebant, abrogante, sed objurgante etiam eos, quod frustra sibi timerent, ac illos in invidiam vocarent, repenti ex composito quidam ex longinquis Germani insurgunt: nimivim ut contra eos proficiscens Varus, in itinere opportunior cladi esset, cum se*

per

per amicorum regionem ire crederet, néque omnibus, simul bellum moventibus, sibi caveret. Id consilium eventu approbatum fuit. Nam & exercitum adducentem eum cohortati sunt, & ipsi ut auxilia paraturi, ac celeriter subsidio venturi, domi remanserunt: mox acceptis quae in promptu certo quodam loco erant suis copiis, occisis Romanis, quos ante ab eo impetratos quisq; secum habebat, militibus, in sylvis cum jam in viis haerentem affecuti, repente pro subditis hostes se esse ostenderunt, ac mala Romano exercitui multa ac gravia ingesserunt. Erant montes, quae Varus tum ducebat, convallibus crebris intercepti, ac inaequales: arbores autem densae, ac immodice proceritatis, quibus Romani etiam ante hostium adventum cadendis, viamque parando, & quae opus habebant, ponibus jungendo defatigati fuerant. Curvus autem & iumenta impediuntis agebant secum plurima, ut in pace: sequebantur etiam pueri ac mulieres, calonesque magno numero, quo ipso etiam iter magis incompositum facere opus habebant. Interim pluvia cum magno vento superveniens, magis adhuc eos dissiparat, solumque lubricum ad radices & truncos arborum reddidit, gressus quam maxime lapsi obnoxios effecerunt, tum arborum summa confracta ac dejecta eos perturbavit. His difficultatibus Romanos tum confictatos, Germani undiquaque simul per densissimas ipsas silvas, quippe callium periti, confectati circumvenere, ac initio eminus tantum impetere: post cum nemo se defenderet, multi vulnerebantur, comminus congressi sunt. Nempe nullo ordine, promissuò itinere inter curvus, & incrimas proficiscentes Romani, neque coire inter se facile poterant, ac singuli à pluribus cum invaderentur multa incommoda, nullo hostibus reddito, patiebantur.

Locum modo ibi, ut in monte sylvis obstituto opportunum natum, castra fuerant, majorique curvum, & quibus carere possent impedimentorum parte combusta, aut relicta, magis ordinatò itinere postridie progressi sunt, in locum nemore vacuum: ne hoc quidem sine suorum caede. Hinc iterum in silvas inciderunt, & cum ab adorvis se hostibus conarentur defendere, haud parum hoc ipsis ad cladem contulit. Loco enim angusto orbem volventes, ut conferim equites simul pedesque in hostem incurrerent, multa sibi invicem ipsi damna dederunt, multa ab arboribus passi sunt. Exceptit hanc diem alia, effuso imbre & vento vehementi importuna, ut neque procedere, neque consistere firmiter possent: usi quoque armorum ipsis adempto, sagittis, pilis, securis que mamentibus, & eò nullius commodi usus: ea hosti, quod plerique levis erant armaturae, ac aggredi regredique tum poterant, minus eveniebant. Jam & numero auxilii Germani erant, cum permulti ante ambigui vel praede nomine se eis adderent, quo facilius Romanos, qui multos prioribus cladibus suorum amiserant, & circumdabant, & erucidabant: Ideò Varus aliique primores, jam acceptis vulneribus, cum

metuerent, ne vel in hostium potestatem viri venirent, vel ab infensissimo hoste interficerentur, sibi ipsi manus attulerunt, rem duram quidem, necessariam tamen ausi. Horum auditâ morte, nemo jam etiam eorum quibus robur suppetebat, se defendit. Sed alii Ducis sui exemplum imitati sunt, alii armis abjectis cadi se præbuerunt. Itaque nullò metu viri omnes equique cadebantur: Omnesque Romani ea die occidione perisissent, aut capti fuissent ni se Germani ad diripiendam prædam convertissent. Quo factum est, ut robustissimus quisque evaderet: ac tubicines, qui cum iis erant signum cursus incincentes, se ab Asprena auxilio suis missos, opinionem hostibus iniecerunt, quia videri (jam enim tenebra se intenderant) non poterant. Ea res inhibuit ab insequendo Germanos: & Asprena cognita re, verè auxilium suis tulit. Postea temporis nonnulli captorum redempti sunt, concesso hoc ipsorum necessarîis, ea conditione, ut extra Italiam manerent. Augustus Varianâ clade auditâ, vestem, ut quidam memorant, laceravit, inque magno luctu fuit propter amissum exercitum, metumque qui à Germanis & Gallis impendere videbatur, maxime quod eogentes jam ipsam Italiam ac Romam petiture videbantur, ac neque urbana juventus magni momenti superent, & sociorum auxilia, quæ alioquin essent pretii, afflicta erant.

Ex his manifestum sit, primò legiones tres non unò locò, multò minus iisdem in castris extitisse, quod Tacitus affirmat, sed variè tum ad opera faciendâ, tum latrones coercendos fuisse dispersas. Deindè ad Luppiam nihil damni Romanis fuisse illatum, nam patet ad Visurgim Varum cum exercitu constitisse, & indè fraude hostium contra Germanos, qui ex longinquo insurrexerant, esse profectum, tertio per amicorum terram iter Varum ingressum esse, per quas omninò Cherusci, & caput eorum Arminius, sunt intelligendi. Vellejus Paterculus & Florus copiosè etiam de hac Romanorum cæde scripsere. Verum quoniam nihil de loco & regione commemorant, de qua nunc potissimum disputo, non duco necessarium, eorum inanes querelas recensere. Patet igitur sine dubio, Cheruscos in quibus hæc gesta dicuntur non ultra Visurgim versus occasum habitasse, sed cis dictum fluvium incoluisse versus orientem, quod mihi fuit demonstrandum. Et quamvis hæc possent sapienti, cui parum satis est, sufficere, quædam tamen testimonia recentiorum autorum adijciam, ex quibus constat, ubi terrarum Cherusci sedem habuerint. Bilibaldus Birckheimerus in explicatione locorum per Germaniam, *Cherusci*, inquit, *inter Albim fluvium habitabant & Visurgim, dirimebanturque ab Angrivariis ut*
Taci-

Tacitus scribit, latò aggere, quem illi extulerant, quo à Cheruscis dirimerentur, & cum Drusus Germanicus Cheruscos aggressus fuisset, Arminius cum illis trans Vîsurgim instructâ acie stetit: is enim Romanos & Cheruscos interfuebat, unde planè constat, Cheruscos eam inhabitasse terram, quæ hodiè Saxonia pars cum Duringia uniuersa. Et Philip: pMelanchthon non multum Birckheimeri sententia abijt cum Cheruscis, inquit, sunt Hercyniæ populi cum bona parte Thuringorum adiacentium Semanæ Siluæ, quæ ut Ptolomæus ait Cheruscos à Sæuis disjungit.

CAP. V.

De saltu Teutoburgensi.

Ostenditur istum esse Siluam, quæ hodiè Thuringica dicitur; deindè appellationis ratio redditur: tandem de origine pagorum, qui in leben desinunt, agitur & inspecte de Teutleben.

NON alienum fore arbitror, de saltu Teutoburgensi, cujus præter Tacitum nemo scriptorum mentionem facit, accuratius disserere, ut de situ ejus, certiores reddamur; tum ut de cladis loco rectius instituiamur. Nam quamvis Tacitus, sæpè à nobis laudatus, prioribus verbis terræ Cheruscorum, quæ nunc Thuringia appellatur, opimum decus eripere videatur, posterioribus tamen, quando cladem haud procul saltu Teutoburgensi factam dicit, spontè eidem concedit & largitur. Hoc ita jam demonstrabo, ut luce meridiana clarius evadat.

Ante omnia ad originem vocis respiciendum, & undè nomen silua habeat, est ponderandum, nam non una est autorum sententia, omnes tantum in eo consentiunt, ab urbe ejusdem nominis eam appellari. Tria oppida Teutoburgi nomine appellari docent Geographi, unum est Doesburgum quasi Drusiburg ditionis Geldricæ ad fossam Rheni Drusianam: Alterum est Duisburgum in Clivia, tertium est Dietmelle in Westphalia in Lemgovienfi agro, vide Philippi Ferrarii Lexicon Geographicum. Aventinus cujus verba jam supra posui Duisburgum oppidum Clivia, pro Teutoburgo habet: at Cluverius & Cellarius, hunc securus, Dietmelle oppidum Westphaliæ, hoc nomen olim gessisse statuunt. Verum hæc dissentire mihi licebit, eò magis, quod nullum argumentum video, cui sine metu erroris inniti queam. Primitò nemo autor, cui ob antiquitatem fides habetur, dicit urbem Teutoburgum extitisse, multò minus probari potest, aut Doesburgum, aut

aut Duisburgum, aut Diemelle eò nomine olim venisse. Deinde planè insolens est, silvam ab urbe appellari. Hoc me non fugit, nemo-
ra parva interdum urbis nomen, à qua haud procul abluunt, habere;
sed quis fatiis firmis argumentis probavit, hoc Teutoburgensi silvæ
usu venisse, quæ à Westphalia continuò tractu in ditionem Odenbur-
gensis excurrere dicitur. Ita enim Ferdinandus Paderbornensis &
Monasteriensis Episcopus Paderbornensium monumentorum autor,
citante Baudrandiò in Geographia, *silva*, inquit *Teutoburgensis à fontibus Luppia exurgit in Paderbornensi Diocesi ac per Lippiensem, Ravenspergensis, Osnabrugensem ditionem porrigitur.*

Sed jam mearum erit partium, aliorum sententiã rejectã, dilucidè
exponere, cur aut undè Silva id nominis habeat. Inter omnes constat,
Germanos veteres, non urbium monumentis se defendisse, sed silva-
rum latebris tutos & invictos fuisse, nec prius oppida vallo aut mœni-
bus cincta habuisse, quam Romani quædam sive salutis refugia conde-
re, instituerunt. Hoc ipse nos Tacitus in libro de moribus Germa-
norum edocet, dum cap. XVI. *nullas, inquit, Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se junctas sedes colunt discreti & diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit, vicus locant, non in nostrum morem connexis, & coherentibus aedificiis, suam quisque domum spacio circumdat, sive adversus casus ignis remedium, sive incitiã aedificandi, ne camentorum quidem apud illos aut regularum usus &c.* Cum igitur Teutonici munimenti aut burgi mentio sit, non de castro aliquo, aut urbe, aut validis mœnibus cincta, sed ipsa de silva est intelligendum, quod enim castrum tam firmum? quæ urbs tam valida est? ut cum silva Teutoburgensi, quæ nostro tempore Semana dicitur, comparari possit. Verisimilè igitur est, passim cum Romani castella extruerent, Germanos eis illudentes sermone crebrò jaçtasse, silvam sibi pro munimento esse. Et quis negaret, rem ita se habere, cum hodiernum Germani, qui post hanc silvam incolunt, eam pro fortissimo & validissimo propugnaculo habeant.

At verò ne mihi objiciatur, quid de Semana silva, id est, Thüringer Wald / loqueris? quæ tamen nomine Teutoburgi non gaudet? Cur peregrinam rem disputationi immittes? fatiis superque Geographi ostendunt, quas regiones tangat, & quousque excurrat? Quid attinet, rem per se manifestam in dubium vocare? Unicum rogo, ne prius

prius opponas, quam cuncta perlegeris, nullus dubito, quin omnis scrupulus eximatur. Ita esse non nego, Geographos saltum hunc versus septemtriones longò montium tractu dicere excurrere: Verùm quibus rationibus id probatum dabunt? Si tantum ita opinantur, nemo mihi vitio vertet, si contra sentiam, non levibus argumentis adductus. Itaque hæc mea est sententia: Eam silvam pro Teutoburgiensi habeo, quæ ab aliis Semana, ab aliis Gabreta dicitur, & paulò plus spatii in longitudinem occupat, quam Thuringorum silva, strictè & propriè sic dicta. Hæc a Vierra flumine, quod fines Thuringiæ claudit, oritur, & longò tractu meridiem versus se protendens, perpetuò jugò Thuringiam ab Hasfia dividit. Deindè sensim veluti circulo Thuringiam inclusura, in orientem se convertit, & Salâ flumine terminatur. Nam (1.) hoc nomen omninò ipsi, ut supra ostendi, convenit (2.) quidam pagi, qui in eadem sylva positi sunt, idem confirmant. Quid Teuteleben & Tuteleben, quorum unum versùs Isenmacum alterum Erffurthum versùs, situm est, aliud significant, quam Teutonum *laube/leube* oder *Hütten*. Ita autor Vindiciarum Anhaltinarum de *Aschersleben* disserit: *In Germanianihil est frequentius, quam urbem, alicujus districtus principem, vel populi ipsius, vel præcipui ex populo nomine s. appellatione insigniri: Videtur Ascania seu Aschersleben dicta quasi Ascaniorum, vel etiam cujusdam primatis Ascani vel Ascarii curia seu domicilium. Quemadmodum enim alibi terminationes in Heim/ Burg/ Dorff/ Hof/ Haus/ Stadt/ incolas vel incolarum hospitium significant: Ita per terminationem lebe/ leube/ laube/ (que secunam primis illis temporibus, cum silvæ adhuc habitarentur usitatissimam posse a cultiori evò manente, veteri appellatione significabant tabernaculum, sedem, curiam) indicatur.*

Constat igitur dictos pagos ejusdem esse originis: Et quamvis a nonnullis diversis scribantur litteris, nihil tamen aliud volunt, quam ne unus cum altero confundatur. Credo antem Teutonum antiquorum curias fuisse. Non me fugit, alios aliter sentire, dum antiquum vocabulum *laube/vel* ex Gothica, vel Slavonica lingua derivare vident, quos populos Thuringiam incoluisse dicunt. Verum quoniam hoc nondum satis firmis demonstratum est argumentis, ita non potest dici, eos multorum pagorum in Thuringia autores & conditores fuisse. Gothos & Slavos nunquam recepit Thuringia. Quid obstat quominus Cheruscis, eorum originem tribuamus, de quibus exploratum

ratum habemus, quod hæc loca incoluerint, & reliquæ antiquorum Teutonum, qui Italiam occupatum, profecti sunt, extiterint. Hoc indicat silva, hoc indicant pagi, qui adhuc à Teutonibus nomen acceptum, tenent. Nolo in obscura materia diutius morari, sed ad propositum pergam, clarioribus indiciis demonstraturus, Teutoburgensem silvam, non aliam esse, quam Thuringicam: Et famofam cladem haud procul ea Romanis fuisse illatam.

CAP. VI.

De Kranberg.

Aliter & præcipuo cladis monumento. Investigatur primò ejus appellationis ratio: deinde refutantur præposterè Gallizantes & tantum non religioni ducentes in Gallicis verbis quid mutare, quæ tamen in Germanica lingua usurpant.

Westphali, non argumentum levis momenti se habere putant, quod ostendere possunt, campum Windfeld, qui multum in longitudinem & latitudinem patet: At verò absonum est cum præter nomen, quod tamen rectius à vento (*Wind*) mihi derivari videtur, nihil afferre possint; Et fac à vincendo illum nomen habere, anæ statim exinde sequitur, ergò Romani ibi victi, cæsi & fugati sunt. Quanam habent documenta autorum? quibusque indiciis id probabunt? Ergò contra præter allatas rationes alterum jam monumentum ob oculos ponam, quo nihil est insignius, nihil manifestius, nec illustrius. Ne verò somnium, pro monumento, propinare simplicibus videar, & quibus non vacat rem accuratius indagare, Taciti verba in medium proferam, qui libr. I. cap. LXI. *Romani*, inquit, *incedunt mæstos locos, visuque ac memoria deformes. Prima Vari castra, lato ambitu, & dimensis principis, trium legionum manus ostentabant: Deinde semirutò vallò, humili fossâ, accisæ jam reliquæ confedissee intelligebantur. Mediò campò albertia ossa, ut fugerant, ut resisterant, disjecta vel aggerata, adiacebant fragmenta telorum, equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora lucis propinquis barbaræ aræ, apud quas tribunos, ac primorum ordinum centuriones mactaverant. Et cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, referebant, hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas &c.* Ex his verbis constat, Cheruscos occi-

occisorum capita amputata, truncis affixisse luci, ut perpetuum sint victoriæ signum. Sed ubi est ille lucus? ubi monumentum tam insigne? si totam Cheruscorum regionem, circumspicio, non alium locum, cui decus hoc & trophæum vindicetur, quam montem, qui *Kranberg* vocatur, & haud procul Gothâ abest, invenio. Peto igitur benevole lector! ut mecum ad eam pergas. Paullò enim accuratius ejus appellationem investigabo, ut intelligas opinionem meam, a vero non abluere.

Variæ quidem derivationes circumferunt, dum alius montem dici putat, quasi *Kronberg*, quod nemus instar coronæ vertici ejus inhaereat: alius quasi *Grünberg*, quod vernò tempore quàm latissimum vigeat atque vireat. Si vulgi pronunciationem sequeris, & antiquitatem negligas, hoc forsàn videri haud absurdum posset. At verò si eos audiamus, qui elegantioris sunt studiosi sermonis, non aliter montem appellitant, quam *Kranberg*, quorum pronunciationem tutius me secuturum confido, idque eò magis, quod antiquitas, & autorum fides mihi subvenire videtur. Sento igitur, nescio an primus, in montem hunc dici quasi *cranium montem*, quod in eo crania, interfectorum Romanorum fuerunt affixa truncis arborum. Nam cum ea vox, quæ Græca erat, frequenter usurparetur à Romanis, Germani qui apud istos stipendia meruerant, auditu perceptam, retinebant & quasi civitate donabant. Hoc ex vocabulo, quod adhuc apud nos est in usu, potest colligi. Si enim irati graviter quem se percussum ire, indicare volunt, dicunt, *sie wolten ihn über den Grind hauen* / i. e. cranium sese petituros. Nec moveat quempiam, si apud ejus ætatis autores, qui latinam historiam composuerunt, aut præcepta morum, resque philosophicas explanarunt, ea vox non inveniatur, alia verba ipsis suppetebant, quibus *κεφαλον* reddebant, ut Græco carere in stylo possent. Verum quis negaret tritum sermone tum nomen fuisse? Ea est enim ratio lingvarum, ut in sermone quævis verba admittant, sed scribentes autores non eadem utuntur libertate, tum quod rustica & obscœna fugiunt, tum quod peregrina fastidiunt. Cum igitur tota Italia semper, Græciæ, & in moribus, & in dicendo æmula fuerit, primò mores ejus imitata, & cum moribus simul mutuata est verborum proprietatem. Jam verò constat Latinos ossa capitis uno verbo commodè non posse exprimere, Tacitus dictò locò *ora* vocat capita, quæ carne

C

non-

nondum sunt nudata: audiamus de Græcorum veteri more Lipsium in saturnalibus Libr. I. C. XIX. in conviviis, inquit, ipsum cranium mortui in mensam inferre sunt soliti. Hunc morem cum secuti sint Latini, uti ex Petronio in Trimalcionis convivio patet, etiam inter eos cranii quoque nomen frequentari cœpit. Sed cur multus sim nescio, præsertim in materia, quæ sole est clarior, nec à Germanis in dubium potest vocari, qui Gallos æmulari consueverunt, non aliter quam Romani Græcos.

Quot res, quot mores, quot nomina ab illis mutuati sumus? & adhuc mutuamur? nec tamen quisquam, qui patriæ linguæ non est negligens, audet Germanico stylo Gallicas immiscere voces. Fac unum & alterum ita Gallicis rebus delectari, ut non dubitet, peregrina vocabula, tanquam flosculos scriptis suis adspargere, non tamen candidis astimatoribus probabitur; multo minus ille Barbaro-Germanicus sermo. Scio equidem unam linguam alterâ esse copiosiore, & multo planius rem exprimere: Verum cur non recipimus, cur non nostrâ dialecto scribimus aut pronunciamus? quamdiu dialecto Gallicâ vocem proferimus: quam diu eam litteris scribimus, quæ nunquam efferuntur, non pro Germanica est habenda, multo minus libellis inferenda, utur doctorum pariter aut vulgi ore celebretur. Sed pro pudor! si sincerus & cordatus vir, Gallicam vocem, (quamvis dedita opera) more Germanorum scriberet, quas non turbas, quos non clamores Gallicissantes (venia sit verbo) excitarent. Laudo veteres Germanos, qui quò simpliciores erant, eò minus Latinorum Grammatistarum præcepta audiebant. Et sic non tantum linguam, sed & libertatem incorruptam servabant. Interim tamen non tam superstitiosi erant, quin ex Romana copia suum defectum sarcirent. Ingentem Catalogum verborum, quæ origine latina sunt, & Germanum habitum induerunt, huc ponere possem, sed pauca ex multis sufficiant. e. g.

Scribo Schreiben/
Caput Haupt/
Porta Pforten/
Campus Kampff/
Pondo Pfund/
Rivus Rester/
Legio Leich/

Tabernæ Zabern/
Colonia Cöln/
Crux Creus/
Breve Brief/
Cornu Horn/
Nodus Knoden/
Magister Meister/

Mau-

Maurus Mofe/
Turris Thurm/
Districtus Strich/
Cuprum Kupffer/

Perdita legio Perlach/

Vas Faß/

Corona Krone/ &c.

Lazius in tractatu de migratione gentium talium vocum non parvum congescit numerum. Pari rationi in scribendo, usi sunt Græci, cum ab Romanis, terrarum dominis, quasdam voces recipere necesse haberent:

Κοιστωρ Quæstor,
Σάλβιου Salvius,
Κεάδοι Quadi,
Φράγγοι Franci,

Ακίλας Aquila,

Ῥεφίνου Rufinus,

Βικτωρ Victor.

Necipfa Gallia peregrinis abhorret vocibus, imò nullam haberet linguam, si peregrinas explodere vellet. Ultra hîc non commorabor, sed ad propositum revertar. Vides igitur multas voces in usu esse, quæ tamen scriptæ non inveniuntur, hinc persuasum habeo, omnino Κεανίων latinis usitatum fuisse, non autem civitate sua donasse, quod erat durius, quam ut absque offensione oculorum legi potuisset. Multum enim discrepat, nec facile mutari potest: Primo K. Latini ignorant; Deinde acceptus ex penultima in antepenultimam fuisset rejiciendus. Satius itaque putarunt, in litteris id non adhibere, quam peregrinæ voci vim asserre. Sic quoque σκέλεον in monumentis Romanorum non legitur, interim constat non raro fuisse usurpatum. Inde enim Germanorum vox est Schâtel/ quod capitis ossa, carne & cute nudata, significat.

CAP. VII.

De Romanorum statione seu Römstet.

Primo adseritur eam esse tertium cladis argumentum: Deinde ex pagis, qui in Leben desinunt concluditur silvam Semanam olim multum in latitudinem patuisse: tandem totius rei gesta series
Et ordo quasi per anacephaleosin ob oculos ponitur.

Römstât sive Remstet est pagus diœcesis Gothanæ, sub monte crani-
norum situs, uti ex tabula Geographica N. i. patet, nomen
accepit à Romanorum statione. Cum enim uti ex supra dictis
patet, Romani intelligerent, se fraude Germanorum deceptos, &
inter

C 2

inter spem & metum dubii fluctuarent, modo effuso gradu fugiebant, modo se mutuo cohortantes, consistebant, praelium initari. Quoniam igitur hic loci fortissime resisterunt memores avitæ fortitudinis, locum quem vivi occupaverant, mortui tegere exoptarunt, à statione eorum loco nomen est inditum, in perpetuam rei memoriam. De hac Romanorum statione ita Dio Cassius supra laudatus differit. Hinc iterum in silvas inciderunt, & cum se ab adoratis hostibus defendere vellent, haud parum hoc ipsis ad cladem contulit. Cetera repetere hic superfedebō. quoniam supra integrum contextum posui. Ne vero cuiquam scrupulum moveant verba, queis autor dicit, Romanos in silvas incidisse, quippe nil arborum circa Römstadium, neque ullus saltus præter nemus, quod est in monte craniorum, conspicitur. Lector monendus est, maximam Germaniæ partem olim silvis & vepretis horruisse. An etiam prope Römstadium silva fuierit, non est, quod dubites. Nam ut taceam, quod communi Gothanorum sermone tradatur, planiciem illam, quæ multum in longitudinem, multum in latitudinem patet, & vulgo dicitur *Schlichte* vocatur, majorum ævo silvam fuisse, non leve argumentum ex pagis potest peti, quæ in leben desinunt, e.g. *Siebeleben/ Dütleben/ Grabsleben*. Nam successu temporis, cum Germani quasi mitescerent, & cultiores Romanorum sequerentur mores, horridas silvas exscindebant, & terram, vino & frugibus ferendis, parabant.

His ita explanatis, totam rem velut per Anacephalaxosin repetam, ut uno intuitu percipi possit, quæ mea super hac re sit sententia. Cum Romani Duce Varo, in Germaniam venirent, & usque ad Visurgim procederent, proceres callidè eum circumveniebant, obsequium simulantes. Nam nihil laboris, nihil oneris recusabant, quo eò securiorem redderent. At verò insidiis constitutis, quasdam in interiori Germania gentes, quæ versus Thuringicam silvam incolebant, tumultum excitare jubent. Quo facto, ipsi Varo sunt autores, ut, ad eos opprimendos, cum exercitu proficisceretur, ne levis feditio in belli incendium erumperet, se quoque quam maximis possent copiis, ei subsidio venturos. Vix autem iter erat ingressus, cum primo dispersos opprimerent Romanos, & mox ipsum cum exercitu in silvis

haren-

harentem, undique invaderent. Hoc periculo commoti Romani, animis collectis, in loco, qui nunc Römstadium dicitur, confiterunt, inperum hostium excepturi. Verum cum locus esset iniquus, & multi impunè vulnerarentur, vel trucidarentur, inviti cedere cogebantur. Hac fuga cum ad nemus, quod, à perdita legione, Perlach dicitur, pervenissent, iterum gradum sistebant, sed non meliore, quam antea successu. Legionibus enim occisione cæsis, aquilas quoque Germani rapiebant. Hæc victoria si uti potuissent Germani, ne nuncius quidem cladis ad Romanos rediisset. Postquam vero à cæde ac prædam se convertebant, reliquis elabendi dabant spatium. Nihilominus, qui legiones, cohortes, & auxiliares copias computant, quas pugna adversa sustulit, non dubitant asserere, quinquaginta millia militum cecidisse. Ne vero hujus victoriæ memoria intercideret, capita à cervicibus revulsâ, truncis arborum affixerunt, & locum, craniorum montem appellarunt.

CAP. VIII.

De Cheruscorum post Arminii obitum ignavia & interitu.

Primo insigne documentum inertia ex Tacito proponitur: Deinde indigitatur quando Saxones ceperint inclarescere: Tandem quid ea tempestate Saxones egerint.

Quam fortes, quamquæ manu strenui olim Cherusci fuerunt, tam turpiter postmodum degenerarunt, & cum hæc victoria terror gentium existerent, non multo interjecto tempore, ludibrio cunctis habebantur. Nam cum successu rerum læti, prædæ incubarent, quam à Romanis reportaverant, belli studia omittebant. Sic enim Tacitus, de moribus Germanorum Cap. XXXVI. *Cherusci, inquit, nimiam & marcentem diu pacem illacessiti nurrierunt, idque jucundius, quam tutius fuit, quia inter impotentes & validos falsè quiescas: Itaque qui olim boni aequique Cherusci nunc inertes & stulti vocantur.* Quin etiam libr. XI. Annalib. Cap. XVI, notabili exemplo eorum stultitiam & inertiam memoriæ prodidit, referens: eos regem Romæ petiisse, nobilibus per

in-

interna bella amissis, & uno reliquo stirpis regiae, qui apud urbem habebatur, nomine Italus, & genus e Flavio fratre Arminii ducebat, in tantum degeneraverunt, ut proditoris patriæ progeniem ad fasces regni capiendis vocarent. Hinc idem Tacitus, erectioris animi viros, & quibus civium vesania minus probabatur, querentes inducit: *Adimi veterem Germania libertatem & Romanas opes insurgere: Adco neminem isdem in terris ortum, qui principis locum impleat, nisi exploratoris, Flavii progenies supra cunctos attollatur &c.* Eum incontentum gens, virtute nobilissima, brevi venit, ut Taciti ævo, qui plus minus centum annis post cladem floruit, inertia & stoliditate esset infamis. Post Tacitum nemo scriptor, in rebus Germanorum indagandis, elaboravit. Hinc historiæ studiosis id usu venit, quod in tenebris palpantibus, sentiunt quidem gentes viguisse, floruisse; periisse, intercidisse: At vero non possunt docere, quæ earum origo, qui successus fuerit, quibus finibus se continuerint, aut quid rerum gesserint.

Ceterum hoc pro certo habetur, in Germania nostra, Adriano Cæsare, Saxones in clarescere cœpisse. Ptolomæus enim Pelusiota, qui XL. annos post Tacitum tabulas Geographicas composuit Saxones ultra Albim fluvium ad initium Chersonesi Cimbricæ collocat, quorum tamen ille, qui cunctas gentes Germaniæ recenset, nullam facit mentionem, hi nequaquam otiosi sederunt, sed primò Cheruscos oppresserunt, & mox, dum fortunam habebant fauricem, usque ad Rhenum descenderunt, ita enim Zosimus libr. III. sub Constantiō Franci, Alemanni & Saxones, XL. ad Rhenum sitas, urbes ceperunt, eademque prorptus devastarunt, cives & incolas infinitæ multitudinis cum innumerabili spoliolum copia secum abduxerunt. Sed sicut brevi interjecto tempore Alemanni ad Argentoratum, Duce Juliano, ingenti cæsi sunt prælio: Ita Saxones ad Deüfionem urbem, è regione Colonia Ubiorum sitam, à Valentiniano Cæsare sunt profligati: quod Orosius & qui hunc sequitur Paulus Diaconus, his verbis memorant: *Valentinianus Saxones gentem in Oceani littoribus, & paludibus inuisitam, virtute atque agilitate terribilem, in Romanos fines eruptionem meditantem in Francorum finibus oppressit: Et Hieronymus in Chronico: Saxones, inquit, cæsi Deüfione in regione Francorum: vide Pontanum in Originibus Francicis ubi plura de hâc pugna invenies p. 101.* Cum igitur intra seculi spatium Saxo.

Saxones ab Oceani littoribus, usque ad Rhenum pervenerunt, verisimile est, eos Cheruſcos quoque deleviſſe, quod post Saxonum memoriam, ne nomen quidem eorum apud autores invenitur.

CAP. IX.

Quinam populi hodiè Cheruſcorum terram incolant.

Primo docetur Saxones eam occupasse: Deinde agitur de eorum profecione in Italiam: Tertio multis testimoniis probatur, Sævos in sedes vacuas successisse.

Hoc caput ut recte intelligas, paullo altius tota res est repetenda. Cum Saxones totam regionem, ab Oceani littoribus pertinentem usque ad saltum, quem nunc Thuringicum appellamus, armis occupassent, interea temporis mira res accidebat, quæ Italiae fere erat fatalis, nec minus malorum in Germania excitabat. Cum Gothi, Duce Belisario, essent debellati, & Narſes, bello finem imposturus, in Italiam mitteretur, non segniter quidem rem gerebat. At brevi interjecto tempore, in suspicionem affectati regni, apud Cæsarem veniebat, quod inimici facta ejus criminabantur, & superbiam objectabant. Hinc Sophia uxor Justinii II. qui ab aliis Justinianus minor dicitur, temperare sibi non potuit, quin aspera lingua, cujus sexus iste alioqui non potens est, in eum inveheretur. Dicebat autem se hominem effeminatum, & muliere corruptiorem, ulterius militibus imperare non passuram: se eum ex castris quasi postliminio reduturum in Gynæceum, ut pensa inter puellas distribueret. Hoc Narſes intellecto, adeo incanduit ira, ut palam profiteretur, se telam exorsurum, quam neque Cæsar, neque Sophia posset retexere. Et ne fortius dicere, quam agere, videretur, exemplo ad Alboinum regem Longobardorum, qui tum steriles Pannoniæ agros incolebant, legatos mittebat, eum sollicitatum, ut in Italiam, quæ omni frugum copia abundaret, cum copiis descenderet. Quo autem magis eum permoveret muneribus, de regionis fructibus, quæ nihil amenius, nihil est gratius usquam, simul transmissis, operam, consilium, rem, fidem liberalissime promittebat. Barbarus, tot tantisque inſectis promissis, consilio cum proceribus inito, legatos
spei

spei plenos dimittit. Ante expeditionem autem finitimos populos, & amicos precibus fatigabat, ut in societatem prædæ venirent, nec à fortuna datam negligerent occasionem. Hæc inprimis Saxonibus arridebant, jam dudum spei imminentibus, horrentes terras silvis; cum fertilibus agris commutandi. Ideo XX. millia se Longobardis jungebant, in tam opimam possessionem venturi.

Quibus digressis, Svevi eas terras occupavere, rati satius esse, incolis, vacuum regionem, quamvis incultam adire, quam incerta spe opibus divitem quærere, nec eos consilii poenituit. Nam possessione firmata, silvas pedentim exciderunt, ut, ubi olim latebræ essent ferarum, nunc agri, segetum ubertate lati, passim conspiciantur. Ne quid fingere videar, satis locupletes testes in medium proferam. Imprimis verba Diaconi Warnefridi libr. I. Longobardicæ historiæ cap. 6. ponderentur velim. *Post hæc Saxones, qui cum Longobardis in Italiam venerant, in Gallias irrumpunt: & intra territorium Regiense, id est, apud Stalbonem villam castra constituunt, discurrentes per villas urbium vicinarum, diripientes prædas, captivos abducentes, vel etiam cuncta vastantes. Quod cum Mummulus comperisset, super eos cum exercitu irruit, multosque ex iis interfecit: ac donec nox finem faceret, à cæde non cessavit. Ignaros enim repererat homines, & nihil de his, quæ acciderant autumantes. Mane autem facto, statuunt Saxones exercitum, preparantes se fortiter ad bellum: Sed intercurrentibus nunciis pacem fecerunt, datisque muneribus Mummulo, relictiis captivis & universa prædâ ad Italiam revertuntur. &c. &c. Certum est autem hos Saxones idèd ad Italiam cum uxoribus & parvulis advenisse, ut in eâ habitare deberent. Sed quantum datur intelligi, noluerunt imperiis subjacere. Sed neque eis à Longobardis permisum est, in proprio jure subsistere, ideoque existimantur, ad suam patriam repedasse. Similia Gotfrid Viterbiensis habet, Alboinus, inquit, Rex Longobardorum intravit Italiam, ab omnibus amicis suis Saxonibus petit auxilium, ut spaciosam Italiam cum pluribus possessurus intraret, ad quem de Saxonibus XX. millia virorum cum uxoribus & filiis cum Longobardis perpetuo mansuri venerunt. Hoc audientes Reges Francorum Clotharius & Sigebertus, Svevos & alias gentes in locis, unde Saxones exierant collocaverunt.*

Et Gobelinus in Cosmodromio Narses, inquit, convitiis Sophiæ Justinii Imperatoris uxoris irritatus, ad Albuinum regem, qui in campis Pannoniæ confederat, mittit, rogans, ut paupertina rura relinquere. Et in Italiam regionem omni
copia

copia abundantem, transfret. Rex Albuinus nuncio accepto, lætus legatos mittit ad universos Saxones, ut secum veniant Italiam possidendi. Hoc audito, Saxonum plus quam XX. millia virorum cum uxoribus & parvulis venerunt ad Longobardos, verum interjecto tempore, cum Italiam occupassent, & Longobardi eos sibi vestigales vellent facere, indignati, domum redierunt. Ita enim Gobelini pergit: Saxones nolentes Longobardis subijci, nec à Longobardis in proprio jure permitti subsistere ad proprias sedes repedare prospuerunt, qui post diversa itineris pericula, dum ad Saxoniam perveniunt, invenerunt regionem ipsam à Sævis & aliis gentibus occupatam, quos reges Francorum ibi post discessum Saxonum locaverunt, quos dum Saxones nitentur expellere, illi pacem petentes, Saxonibus obtulerunt tertiam partem regionis, ut simul cum Saxonibus habitarent &c. Ex his Gobelini verbis patet, quamvis Saxones ex Italia sint regressi, Sævos nihilominus occupatis locis non cessasse, sed regionem, sine sanguine quasitam, esse tutatos; Et contra Saxones temere Italiam invasisse, & turpiter post tot exantlatos labores eam deseruisse. Digna sunt verba Warnefridi, quæ hæc ponantur, pergit enim dicto loco, cum Saxones ad suam patriam venissent; invenerunt eam à Sævis & aliis gentibus, sicut supra memoravimus, retineri. Contra quos insurgentes, conati sunt eos destruere ac delere. At illi obtulerunt eis tertiam partem regionis dicentes: Simul possumus vivere, & sine collisione communiter habitare. Cumque illi nullo modo acquiescerent, dehinc obtulerunt eis medietatem post hæc duas partes, sibi tantum tertiam partem reservantes. Nolentibus autem illis, obtulerunt cum terrâ etiam omnia pecora, tantum ut à bello cessarent. Sed nec sic Saxones acquiescentes certamen expetunt: itaque intra se, ante certamen, qualiter uxores Sævorum dividerent, statuunt. Sed nec eis, ut putabant, evenit. Nam commisso prælio, viginti millia ex eis interempta sunt: Sævorum vero quadringenti octoginta ceciderunt, reliqui vero victoriam capiunt. Sex millia quoque Saxonum, qui bello super fuerant, devoverunt se, neque capillos incifuros, nisi se de Sævis hostibus ulciscerentur. Qui iterum pugnam adgredientes, vehementer contriti sunt, & sic à bello quieverunt. Et Mutius in Chronico Germanico Saxones, inquit, & alii Germani profecti sunt in Italiam, & sedes quasiverunt feliciores, quam in Germania habuerunt, cum quibus Clotharius Gallia rex pacem facit, promittitq; illis rex, si vellent in patriam redire, se effecturum, ut Saxones per Sævos, qui Saxoniam tenebant, libere habitare possent. Saxones igitur magno numero mulierum & liberorum & pecorum domum eunt, sed Sævi nullis neque precibus, neque minis moveri poterant, ut cedent Saxonibus,

D

au t

aut illis locum in suo loco darent, ut semel dicam: Res devenit ad arma, partes nullis
 aequis conditionibus convenire poterant: Concurrunt utring, acies consituunt, ma-
 nus conferunt, Svevi post longam pugnam victores evadunt, obtinent agrum Saxoni-
 cum, Saxones expellant. Hinc adhuc hodie Svevorum lingvæ
 & morum vestigia non sunt obscura in Saxonia. Vide
 etiam Aimoinum de rebus gestis Francorum, & Cranzium in Saxo-
 nia. De Mutii vestigiis alio tempore copiosius disseram, his præ-
 missis, jam ad propositum veniam, & ostendam Svevos eos
 Thuringici regni & gentis autores & condi-
 tores esse.

PARS

PARS ALTERA.

Dissertationis

DE THURINGIS FICTIS ET DE FICTIS MONU-
MENTIS FRANCORUM IN IIS:

*In specie de Runiberga Unstruta
& Schidinga.*

CAP. I.

*Suevos Thuringici regni & gentis autores
& conditores esse probatur.*

*Varia autorum sententia de nomine & origine Thuringorum : Sævi qui, Cesari Tulingi vocan-
tur pro Thuringis veris habentur : Ubi Tulingi habitaverint indicatur : Sagittarii &
Cluverii sententia de Tulingis recensetur.*

Communis est opinio, autore Peucero, Thuringos originem à
Ponto Euxino ducere : Nam putat, eos dici quasi Tyrigetas,
uti ex Chronico patet. Nec recentiores, quos cunctos nomi-
nare non possum, ab ejus sententia discedunt, sed eam velut oracu-
lum recipiunt. Jam vero non id agam, ut viri summi errorem fugil-
lem, nam laudes ejus majores sunt, quam ut predicare queam. At-
tamen in hoc aliquid humani passus est, quod nulla gens, ipsi satis an-
tiqua fuerit visa, nisi ex Oriente origo ejus potuit derivari. Hinc asse-
rit Thuringos à Tyra fluvio, juxta quem olim incoluerunt, nomen
accepisse. Cum enim hûc & illuc gentes migrarent, nec ulla firmas se-
des laribus figeret, antumat, accolas Tyra, qui hodiè Dnieper voca-
tur, in Germaniam venisse, & occupasse loca, quæ ex nomine eorum
hodiè Thuringia vocitantur. Verum etsi non dubito, Tyrigetas
fuisse, attamen nullis potest probari documentis, quod in Germani-
am venerint, multo minus, quod Cheruscis sedibus expulerint, aut
quan-

quando eorum terram occuparint, Sagitarii sententia de Tor Deo, quod ab eo Thuringi dicti sint, tam elumbis est, ut vix consistere queat, facessant igitur istæ Grammaticorum ineptiæ, qui vocibus, ut pueri fabis ludunt, Historicum certioribus niri oportet.

Quis igitur mihi vertet vitio, si figmenta, hæc respuam, argumentis inventis, quibus tutius inniti possim. Supra non levibus rationibus percepisti, Cheruscos eam terram, quæ Thuringia jam dicitur, adhuc Adriano Cæsare imperante habitasse. Post hunc Saxonum nomen esse celebratum, qui ad Rhenum usque victoriis pervenerunt, Constantio M. rerum potiente i. e. tertio post Christum natum seculo: Porro XX. millia Saxonum, cum Alboino in Italiam abiisse, sedesque eorum relictas, Svevos cepisse, Justino II. regnum tenente. Jam vero neminem fugit, Svevos tum cis & ultra Rhenum incoluisse, & Saxones, qui versus Oceanum agitarunt, sedes deseruisse, atque anno post C. N. CCCXXL. in Britanniam pervenisse, ad incolas contra Scotos seu Pictos defendendos. Ita enim Beda in Historia Angliæ, citante Funcio, in Chronologia: *Vortigerus, inquit, Saxones in Britanniam vocavit. Britanni hætenus Romanis fideles, cum omni ab illis auxilio destituerentur contra Pictos & Scotos, qui bello ipsos premebant, à Romanis deserunt, alienaque auxilia querere sunt coacti. Angli-Saxones contra Scotos & Pictos in Britanniam vocati, Duce Hengisto cum magna multitudine veniunt, hostibus victis, regnum occupant.*

Hinc non obscurum est Svevos veterum Cheruscorum terram, vel ut hodie vocamus Thuringiam occupasse, eique nomen dedisse. Nec est, quod multum etymologiæ confidas, mihi que obijcias non posse probabilem reddi rationem, cur Svevi Thuringi postea sint appellati. Nam velim scias, in origine gentium demonstranda, non multum nominum convenientiæ, aut etymologiis esse tribuendum, quia, qui iis credit, facile decipi potest. Interim non deest ratio, quæ si tibi non probabilis videtur, non tamen meretur, tanquam absurda ut rejiciatur. Probabilitate enim cum sententia, quam supra posui, potest contendere. Ex veteribus Geographis constat, olim in Svevia gentem fuisse, quæ Tulingi fuit appellata. Julius Cæsar de Helvetiorum migratione agens, *persuadent nempè Helvetii, inquit, Romanis & Tulingis & Larobrigis, uti eodem usi consilio, oppidis suis vicisque exstis una cum iis rofiscantur.* Ad hæc Cæsar's verba notat Rhellicanus Tulingi vicini Hel-

Helvetiis versus aquilonem inter Vogesum & Mosellam. Sagittarius in Antiquitatibus Thuringiæ libr. 1. cap. 2. inter alias coniecturas, unde nomen Thuringiæ possit derivari, hanc quoque recenset, sed statim rejicit, quod ipsi nihil fundamenti, præter nominis cognationem habere videret. *Convenient, inquit, cum nomine Thuringorum Tulingi, quorum Caesar libr. 1. de bello Gallico mentionem facit, & in finibus Helvetiorum incoluisse tradit, Cluverius libr. 2. Germaniæ antiquæ cap. 7. ponit eos inter duos alveos Rheni confluentes supra Curiam, & lacum Brigantinum: alii ad fontes Isiri & Nicari, ubi hodie est comitatus Nellenburgensis, quæ posterior sententiæ eò magis veritati videtur consentanea, quia ibi adhuc hodie oppidum Stillingen, ejusdem vere nominis, situm est. Alii per Tulingos Lotharingos volumint intellectos &c.* Hæc opinio quamvis ei absurda videatur tamen verba super hæc re ita finit, hoc saltem adjiciam, me Georgii Schubarti sententiæ inductum, suspicari urbem Tullum, antiquitate episcopalis sedis conspicuam, Tulingis nomen dedisse. Nolo hic, quæ pugnant videntur, examinare, sufficit mihi quod Tulingi Svevi dicantur.

Et quis quæso negabit, hos quoad vocem propiorem cum Thuringis habere cognationem, quam Peuceri Tyrigetæ. Nam si una littera mutatur, nihil amplius obstat, quominus eos unam atque eandem gentem esse asseras. Nec insolentem tum fuisse mutationem litterarum patet ex voce Angria in qua R in L. fuit conversum, ut postea Anglia pronunciaretur. At vero longior hic esse nolo, quia constitui, in dissertatione de Svevorum monumentis in Thuringia, pluribus agere, qui Thuringi sint, & unde orti. Non tamen possum, quin Cluverii sententiæ, quam de Tulingis habet in Antiquit. German. in medium proferam, ut Sagittarii suspicio clarior evadat. *Perquam, inquit, imperitè faciunt, qui Tulingos in Lotharingorum hodiè agris collocant, nullis aliis rationibus ducti, nisi quod utrumque vocabulum terminatur in ing: Dein quod Lotharingorum hodiè est Toul, quod antiquitus ne Sequanorum quidem, sed ultra hos Leucorum fuisse, satis idoneis infra probabitur rationibus. Quidam eisdem Tulingos ponunt trans Rhenum circa Sœvia nunc oppidum Stillingen. Hi si majore certe non minore versantur errore: Ex his verbis constat. Cluverio jam suspicionem de Toul fuisse cognitam, eumque ab Sagittarii sententiæ. quod ad Tulingos attinet abhorre, mea parum refert, ubi locorum isti populi habitaverint, cum nihil aliud eam probatum, quam eos Thingos esse, qui in locum Saxonum successere. Cæterum quamvis argumenta Sagittarii, quæis locum Tulingorum indagare*

gare nititur, non subsistere queant non tamen despero, quin alia argumenta possint inveniri, quæ demonstrent Tulingos Lotharingiam incoluisse. Procopius enim, qui Gothicum bellum, à Belisario Duce gestum, magna fide composuit, & Justiniano fasces imperii tenente, floruit, memoriæ prodit: *In Gallis alia pleraque flumina sunt, sed Rhodanus imprimis & Rhenus hinc defluunt, diversa tamen & contraria ab invicem via labuntur: Rhodanus siquidem in mare Tyrrhenum exit, & in Oceanum Rhenus immittitur. Paludes præterea hisce in locis non pauca ubi primitus Germani, gens barbara habitabant, nec magni tunc primum momenti viri, qui Franci nunc vocitantur. His finitimi Arborichi accola erant, qui cum cetera Gallia, atque item Hispania jam pridem Romanis parebant.* Post hos in orientem solem Toringi barbari sunt, qui Cæsaris Augusti permisso, sedes has tenere, & ab his Burgundiones haud procul ad Notum ventum vergentes inhabitant. Per Toringos Procopium Tulingos, qui inter Vogesum & Mosellam incoluerunt, quorumque regio nunc Lotharingia vocatur, intelligere, tam manifestum, tamque clarum est, ut probatione non egeat. Primò enim Augusti tempore Toringos in Germania extitisse, nemo veterum auctorum asserit: Deinde ex Julii Cæsaris Commentario patet, Tulingos Svevos fuisse, & ad mutandas sedes, ab Helvetiis instigatos: Porro Rhellicanus addit Vogesum inter & mosellam sedes postea habuisse: Tandem accedit Procopius & confirmat eas sedes ab Augusto Toringis fuisse permittas. Quinam igitur sunt illi Toringi? anne Tyrigetæ eò usque sunt progressi, ut Augusti tempore trans Rhenum pervenerint, & Augustus necesse habuerit, eis sedes permittere. Quilibet facile potest intelligere, hoc nihil absurdius, nihil magis universæ historiæ contrarium, excogitari posse. Et quamvis diverſi populi videantur Procopii Toringi, & Cæsaris Tulingi, facile tamen conciliari queunt. Lazius in Migrationibus Gentium *Tuegum*, inquit, *nobilissimum Suevia oppidum est, & hodiè mutans literis Tigurum appellatur.* Si igitur res ita se habet, non mihi alienum videtur, Svevos inde digressos, modo Tulingos, modo Turingos fuisse nominatos, de hac materiâ infra plura faciam verba.

CAP.

CAP. II.

Objectiones refutantur.

Primo examinatur Witikindi signentium, qui tradit Thuringos omnem tractum Germanie inter Visurgim & Albim usque ad Oceanum Germanicum tenuisse: Deinde negatur Dispargen in finibus Thuringorum situm fuisse; & contra asseritur Tangros ditione id tenuisse: Tertio refutatur, Basinum Regem nostre Thuringie fuisse; Et Lotharingie illum profuisse ostenditur: Quarto probatur saepe pro Tangris Thuringos positos fuisse: Tandem Hermensfridum, qui a Francis vitus dicitur, non Thuringorum Regem fuisse, multis argumentis vincitur.

Hic sententia, quanquam non levis nitatur argumentis, ingentem turbam historicorum & veterum & recentioris aevi refragari video: Cum quod multi de Thuringorum factis multa commemorant, antequam Svevi in Saxonum locum successerunt, tum potissimum, quod jam ante Saxones terram inter Albim & Visurgim tenuisse dicunt, & demum ab advenis Saxonibus, in eas angustias, quas nunc possident fuisse coactos. Ita enim Witechindus Saxonica historiae auctor. Pro certo, inquit, novimus Saxones, his regionibus navibus advectos, eo loco primum applicuisse, qui usque hodie nuncupatur Hadolaum. Incolis vero adventum eorum graviter ferentibus, qui Thuringi traduntur fuisse, arma contra eos movent: Saxonibus vero acriter resistentibus, portum obtinent. Diu deinde inter se dimicantibus, & multis hinc inde cadentibus, placuit utrisque de pace tractare, & foedus inire: idumque est foedus eo pacto, quo haberent Saxones vendendi emendique copiam, ceterum ab agris, à caede hominum atque rapina abstinerent: petirque illud foedus inviolabiliter multis diebus. Cumque Saxonibus defecisset pecunia, quid venderent aut emerent non habentibus, inutilem sibi pacem arbitrabantur. Ea igitur tempestate contigit, adolescentem quandam egredi de navibus, oneratum multo auro, torque aurea, simulque armillis aureis: cui obvius quidam Thuringorum, quid sibi vult, inquit, tam ingens aurum circa tuum famelicum collum? Emorem, inquit, quero, ad nihil aliud istud aurum vero: qui enim fame periclitor, qui auro delester? At ille qualitatem quantitatemque precii rogat. Nullum, inquit, mihi Saxo est discrimen in pretio, quicquid dabis, gratum teneo. Ille vero subridens adolescentem, quid sis, inquit, de isto pulvere sinum tibi impleo! erat enim in presenti loco egesta humus plurima. Saxo nihil constatus, aperit sinum, & accepit humum, illudque Tvingo tradidit aurum: latus uterque ad suos repedit. &c. &c. Ille autem sumta humo per vicinos agros
quans

quam potuit subtiliter sparsit, & castrorum loca occupavit. Ut autem videre Thuringi castra Saxonum, intolerabilis res eis visa est, & missis legatis, conquesti sunt de rupto fœdere, ac violato pacto, ex parte Saxonum. Saxones respondent, se hætenus fœdus inviolabiliter servasse: terram proprio auro comparatam cum paco velle obtinere, aut certè armis defendere. His auditis, incolæ jam maledicebant aurum Saxonicum, & quem paulo ante felicem esse prædicabant, autorem perditionis suæ, suæque regionis, fatentur. Ira deinde accensi, cæco Marte sine ordine, & sine consilio irruunt in castra: Saxones vero parati hostes excipiunt, sternuntque, & rebus prosperè gestis, proxima circum circa loca jure belli obtinent. Diu itaque crebroque cum ab alterutris pugnatum foret, & Turingi Saxones sibi semper superiores fore pensarent, per internuntios postulant, utrosque inermes convenire, & de pace iterum tractare, conditò loco dieque, Saxones postulatis se obedire respondent. Erat autem illis diebus Saxonibus magnorum cultellorum usus, quibus usque hodiè Angli utuntur, morem gentis antiquæ sectantes. Quibus armati Saxones subsagis suis procedunt castris, occurruntque Turingis conditò loco. Cumque viderent hostes inermes, & omnes principes Turingorum adesse, tempus rati totius regionis obtinendæ, cultellis abstractis super inermes & improvisos irruunt, & omnes fundunt, ità ut ne unus quidem ex eis superfuerit. Inde Saxones clarissimi fieri, & nimium terrorem vicinis incutere cæperunt. Fuerunt autem &, qui hoc facinore nomen illis inditum tradant. Cultelli enim nostra lingua Sabs dicitur, ideoque Saxones nuncupatos, quia cultellis tantam multitudinem sudissent.

Et Turonensis in historia Francica, tradunt, inquit, multi Francos de Pannonia digressos, & primum quidem littora Rheni incoluisse, dehinc transacto Rheno Thuringiam transmeasse &c. & paucis interjectis, pergit, tunc Clodionem utilem & nobilissimum in gente regem Francorum fuisse, qui apud Dispargum castrum habitabat, quod est in termino Thuringorum. Habitavi itaque Clodio in Dispargocastello in finibus Thuringorum in regione Germanica. Item Aimôinus & Sigebertus: Sed sicuti Witichindus à Gallicis scriptoribus inductus, id tradidit, quod retuli, ita non opus erit, ut in eò refutando, multa verba faciam; Nam si Turonensis traditio destruitur, omnes, qui eum magno numero secuti sunt, simul refutantur. Ita autem Sagittarius in itatus Antiqui Thuringiæ libello, de his auro-rum verbis, quæ cuncta refert, disserit: Si Dispargum castellum Thuringorum

gorum fuit, quam late olim fines hujus gentis patuerint, in propatulo est. Eateor equidem, hæc ipsa scribenti, suspicionem venire in mentem, ac si forsitan primus rerum Francicarum scriptor Dispargum Castellum nuncupaverit, non Thuringorum, sive ut alii habent Doringorum, sed Tungrorum: ac vel ipsorum, qui secuti sunt scriptorum, vel librorum vitio potius, Toringos locum occupavisse. Hactenus bene quidem, at in eo non est laudandus, quod rem non accuratâ pensitaverit æstimatione. Nam quod una manu dedit, alterâ iterrum destruit, dum dicto loco pergit. Attamen sicut hæc levis conjectura, ita nec mihi, nec aliis eandem persvasero, maneat igitur Francis, sed Germanis hæc gloria, quod Thuringis sedibus expulsis successerint. Verum quemadmodum hæc non prima ejus est suspicio, nec etiam levis, ut scribit, tantum conjectura: Sed codicum antiquissimorum fide probata, ita tam facilis largiendo esse non debuisset. Audiamus sæpè laudatum Pontanum: *Chlodius Francorum Rex, anno Theodosii junioris quinto, ut refert Prosper, id est, anno Christi CCCCXXXIV. regnans, & ut addit Gregorius Turonensis trans Rhenum apud Dispargum*

in terminis Tungrorum castrum habens, missis exploratoribus ad Cameracum usque, Belgicam invasit, castrum Dispargum, seu ut nunc dicimus Duisburgum, ex quo profectum Chlodium Turonensis indicat, Franciæ regni sedem fuisse notat. Aimoinus libr. 1. cap. 4. castrum, inquit quoddam Dispargum nomine, occupant Franci, in quo rex Chlodius sedem sui constituit regni;

In terminis autem Tungrorum, vetustissimum habere Turonensis lectionem, testatur in editione sua Morelius. Cum aliàs pro Tungrorum, Toringorum minus accurate in Turonensi non modo, sed & reliquis omnibus Chronologis, ut Sigeberto & aliis, qui eum secuti, vulgo edatur.

Hoc calculo suo confirmat Gotfridus Wendelinus in Natali Solo legum Salicarum cap. 14. Gotfridus Henschenius, in Diatriba de Tribus Dagoberti Francorum regibus, libr. 4. cap. 8. & Ægidius Buccherius in Belgio Romano libr. 15. cap. 10. Hos autores, cum, interjecto tempore, evolvisset Sagittarius, piguit eum supra citatorum verborum, quod crediderit, se primum omnium id conjecturasse, pro Tungris Toringos esse positos. Quo igitur illam maculam elueret, tanquam immemor suæ esset suspensionis, magno nisu verba dictorum

E

auro-

atorum aggressus Duisburgum Thuringis vindicare voluit. Nam postquam in Antiquitatibus Regni Thuringici cap. 2. libr. 2. quicquid in contrariam sententiam proni, copiosè dixerant, recensuisset, §. 44. ita concludit: *quo vero tandem quid sentiam pateat, constanter aurumo, unum tantum Dispargum esse, quod rex Chlodio occupavit, idque in finibus regni Thuringici situm: Inde Francus exploratis ultra Rhenum regionibus, Cameracum, & alias urbes occupavit, versus Galliam regnum prolaturus. Et quoniam Dispargum ad Rhenum fuit positum, per se patet, quoniam hic locus ad Thuringia pertinuit regnum, fines hujus regni quam longissime à nostra Thuringia abesse, quæ olim multum in longitudinem & latitudinem patuit* Nolo jam examinare, quam constanter id censuerit, sed Lectorem ad ipsum remitto, ut oculis cernat, quam firmis argumentis contra pugnet. Hæc charta angustior est, quam ut omnia capiat, quæ in utramque partem dispartat.

Sed dicat aliquis, fac dictis locis Thuringos pro Tungris esse possitos, & Dispargum longe à Thuringorum finibus tum abfuisse, quid autem de fugâ Childerici sentis, & Clodovæi cum Thuringis bello? anne adhuc dubitas, Thuringos ante Svevos Cheruscorum terram habitasse? equidem nihil minus. Ut autem tota res clarius pateat, scriptorum verba adjiciam. De Childerico Sigebertus Gemblacensis ad annum CCCCLXI. *Hildericum insolenter & luxuriosè se agentem, Franci regnò deturbant, qui data aurci medietate amico suo Widiomaro, quod esset signum revocationis suæ, si aliquando intercederet reconciliatio, apud Basinum regem Thuringorum latuit annos octo.* Si ceteros autores qui de fugâ hujus Regis scripserunt scire desideras, evolve Sagittarium dicto loco. Nam mihi non est animus omnia, quæ hûc pertinent recensere. Octo annis, vel ut Trithemius habet, tribus elapsis rex Hildericus à Francis fuit revocatus. Cum vero Basina Thuringorum Regis uxor, cum qua consuetudinem stupri habuisse ferebatur, ejus armore arderet, relicto marito, adulterum in Franciam est secuta. Ita enim pergit Sigebertus: *Basina uxor Basini regis Thuringorum, relicto viro suo, ad Hildericum venit, quam ille uxorem ducit, & ex ea Chlodoveum genuit, hic Chlodoveus Thuringos bello persecutus, eosque sibi tributarios fecisse dicitur.* In gestis Francorum epitomatis hæc verba leguntur: *Chlodoveus decimo anno regni sui commoto exercitu magno, in Thuringiam abiit, ipsosque Thuringos plaga magna prostravit, Devictoque ipso populo, totaque eorum terra vastata, ipsos Thuringos*

gos tributarios Francorum fecit, & Sigibertus ad annum CCCCVC. Chlodovæus, inquit, Thuringiam sibi subjugat. Hæc omnia ante Svevorum migrationem in Saxoniam Thuringis accidisse traduntur.

Quia etiam Hermenfriedum cum fratribus Baderico & Berthario Thuringos fuisse, & à Francorum rege, Theodorico victos, & deletos perhibent. Ita enim Turonensis libr. 3. cap. 4. porro, inquit, *apud Toringos tres fratres regnum gentis illius retinebant, id est, Badericus, Hermenfriedus atque Bertharius. Denique Hermenfriedus fratrem Bertharium, vi opprimens, interfecit, is moriens filiam Radegundem orphanam dereliquit. Reliquit autem filios, de quibus in sequentibus scribemus. Hermenfriedi uxor iniqua & crudelis, Almaberga nomine, inter hos fratres, bellum civile disseminat. Nam veniens quadam die, ad convivium vir ejus, mensam mediam operam, reperit. Cumque uxorem, quid sibi hoc velit, interrogaret, respondit: qui, inquit, à medio regno spoliatur, decet eum medium mense habere nudatum. Talibus & his similibus ille permotus, contra fratrem insurgit, ac per occultos nuncios Theodoricum regem, ad eum persequendum invitat, dicens: Si hunc interficis regionem hanc parvi sorte dividemus. Ille autem gavisus, hoc audiens, cum exercitu ad eum dirigit. Coniunctique simul, fidem sibi invicem dantes, egressi sunt ad bellum, confiscentesque cum Baderico exercitum ejus atterunt, ipsamque obtuncant gladio: & obtenta victoria, Theodoricus ad propria est reversus. Protinus Hermenfriedus oblitus fidei suæ, quod regi indulgere erat pollicitus implere desepxit, ortaque inter eos est grandis inimicitia. His similia Aimoinus libr. 2. cap. 9. habet, & Sigibertus ad annum CCCCXII. Notat: Theodoricus ab Ermenefriedo Rege Thuringorum, ad perimendum fratrem Baldericum, partionem medietatis regni invitatus Baldericum regem perimit. Hæc sunt argumenta & rationes, quæ meæ sententiæ opponi possent, quod hæc in Thuringis ante à Francis gesta dicuntur, quam Saxones in Italiam abierunt: & Svevi in horum locum successerunt. Verum sicut Sagittarius in dictorum Historicorum verbis multa *αὐτοῦσα* se deprehendere ait, nec in eorum refutatione vult morari. Ita ego nihil horum Thuringis accidisse, qui mediam Germaniam incolunt, claris verbis asserere nil dubito: quippe qui longo post tempore, ibi extiterunt, uti supra est ostensum. Cedit igitur quicquid Historici de regno nostræ Thuringiæ scripserunt. Nam neque Franci bellum cum Regibus Thuringiæ hujus gesserunt, neque Almaberga Regina hujus provinciæ fuit: Neque Childericus in ea latuit. Jam vero non credibile, supra citatos autores has*

historias finxiffe, cum aliàs bonæ fidei habeantur. At vero recentiores historici illos, non rectè intellectos, perverterunt. Quod enim illi de Tungris dixere vel Tulingis, qui alias Turlingi vocantur, ut infra pluribus ostendam, id ad nostram Thuringiam transferebant, quoniam illarum gentium memoria erat oblitterata, ut verò id eò commodius fieri posset, pro Tungris Veterum historicorum substituebant Thuringos, notum sibi populum. Ita Johannes, Isacius Pontanus hæc re diserit: *Turonensis & ex eo Aimoinus, aliique hoc etiam adjuvant, quod, eum jam regno & rebus restitutus esset Hildericus, Basnam regis Thuringorum uxorem in conjugem acceperit, nisi & ibi & ante, ubi ad Thuringos fugisse memoratur vitium esse, ex nominum Thoringorum & Tungrorum confusione exortum, suspicari libeat, & Tungrorum exaratum aut exarandum potius; quemadmodum & supra ubi similiter Dispargum in terminis Thoringorum genuina germanaque lectio fuerit, ut ante ostensum est. Et sane ut nobis quidem videtur, nomine similis vero sit, in proximis unde & ortus & digressus esset Tongris, sive cis sive ultra Rbennum didicisse apud aliquem Tungrorum regulum, cujusmodi tunc non unus fuit, ut infra patebit, Hildericum, quo in omnem eventum propior præstoque esset, quam in Thoringis tam longe distitis quosque inter & Francos, Alemanni aliæque gentes Francorum successibus insensissima, tunc intermedia colerent. Quibus accedit, quod & Germani & præsertim illi ex adverso, & infra Coloniam Agrippinam occidui, peculiari Tongrorum vocabulo antiquitus appellati existimantur: ut Tacitus innuit, quotque ipsum vocabuli posteriores exinde scriptores sæpissime & ut plurimum in ore habuerint. Sane primos fuisse Tungrorum, qui Rbennum transgressi, Gallos expulerint Germanici nominis auspiciis fecerint, idem innuere videtur. Quin imò opere pretium est, hoc loco non omitti verba Huberti Leodii ex libello de Tungris & Eburonibus, ubi, inquit, Tûnger. See est Francis orientabilibus, qui olim è regione Colonia Agrippinae habitarent ultra Rbennum; deinde cum Tungris eas terras, quas nunc tenent, circa Herbipolin occuparunt & Tûnger. See & lacus Tungrorum incoluerunt, hæc tenet Pontanus. Non habeo, quod in his corrigam aut mutem, cuncta ita disputat, ac si Thuringis hæc gloriam eriperet & Tungris vindicare velit. Nec ego ei litem intencabo, sed potius eum laudo, quod adulterii crimine patriam absolvere, & Tongris eam notam inurere voluerit.*

Neque hoc absque fundamento esse, patet ex capite superiore ubi ostenditur, nullos omnino Thuringos fuisse, eo quidem tempore, quo hæc gesta dicuntur. Nisi forsan auctoris *Chronica Regum Francorum* anno

anno 1583. Francofurti edita, cuius probetur sententia. Qui de Childerico ita scribit: *Rex peiori sibi metuens in Thuringiam hodie Lorraine vocatum, profugit consilium Viridomari amici sui secutus, mansit etiam post eum superstes Thuringia regina, que relicto marito, Childericum in Galliam secuta est.* Et in historia Clotharii, accepto nuncio inibi, inter Saxones & Tulingos faderis, *confestim duxit exercitum in Tulingiam hodie Lorraine dictam, cujus insensato adventu consternati Tulingi, illico sese suaque omnia permiserunt potestati Clotharii.* Sed quamvis præter hunc autorem nemo esset, qui de Tulingis hæc affirmare audeat, non tamen tam est absona sententia, ut Sagittarius eam sibi imaginatur, nec is adeo imperit, qui idem sentit, ut Cluverius in Antiquitatibus Germaniæ putat. Itaque rebus in utramque partem bene perpeñsis, tandem existimo, & tantum non pro certo habeo, Childericum apud Tulingos tutum egisse exilium A. C. CCCCLX. & hos demum Clotharium A. C. circiter CCCCLXIX. Saxonibus in Italiam digressis victos & debellatos, in Saxoniam incolis vacuum migrare iussisse, Justino II. imperante. At Herminefridum L. annos ante, qui Tongris præerat, à Theodorico Francorum rege superatum, Justino I. imperante Tolbiaci dolo occisum esse.

At vero historicorum rerum Thuringicarum mihi indignari video, quod novus homo, neque adhuc ullis scriptis clarus, tam veterem, tamque Communem sententiam impugnare, aut in dubium vocare ausim, cum nemini obscurum esse debeat, antiquissimos scriptorum tradere, prælium Theodorici cum Herminefrido apud Onstrutam fluvium Thuringiæ esse factum. Ita enim Turonensis: *denique cum Thoringi se cædi vehementer viderent, fugato præ timore Herminefrido, terga vertunt, & ad Onestrudem fluvium usque perveniunt, ibique tanta cædes Thuringorum facta est, ut alveus fluminis congerie cadaverum repleatur, & Franci tanquam per pontem super ea in litus ulterius transirent.* Huic suffragatur Aimoinus libr. 2. cap. 9. *profectus Theodoricus in Thuringiam obviam habuit Herminefridum, cum innumera multitudine hostium, foderant autem Thuringi fossam, quam texerant operimento casspitum, ut advenientium inibi debilitarentur equi Francorum: Quo cognito, Franci acriter indignati hostes ultima labefecerunt pernicie, ad eosque in fugam usque Onstruok fluvium prosequuntur. Ibi etiam adversarii resistere ausi, transiitque Francos prohibere curvi satagebant certamine. Sed ubi se Franci ipso usu veteri, assuetaque vincendi confirmarunt consuetudine, ordine suo nixi incurstantes cadere, sicutis repellere, nisi omni ac virtute inconditam multitudinem in fluvium*

vium urgere ceptum. Witichindus duo loca indicat, unum ubi bellum ceptum: alterum ubi fuit confectum. *Thiadericus cum gravi exercitu appropinquans terminis, Thuringorum, inuenit cum valida quoque manu, generum suum, se expectantem in loco, qui dicitur Runiberg & commisso certamine pugnatum est ancipiti bello, una die & secunda: tertia vero die victus Ermenfridus cessit Thiaderico, & fugiens tandem, se recepit cum reliquo comitatu in urbem qua dicitur Schidingi, sita super fluvium, qui dicitur Unstrude.* Fateor equidem hæc verba autorum, quos citare posset, mihi oppositurus, meæ sententiæ adversari, quod omnes uno quasi ore clamant, Thuringos à Francis esse superatos. Verum levi ictu omnes labefactabo rationes.

Sane dum hæc scribo non mihi temperare possum, quin frivolum librariorum audaciam incusem, quæ tot errores in historiâ irrepererunt. Si enim res ipsis ignota erat aut falsâ videbatur, non ullo adhibito iudicio, confestim quid addebant, vel litura debebant. Hoc etiam in nostra historia, de qua nunc ago, usu venisse, ex supra dictis patet, uti ex Pontani historia Francica ostendi, Thuringos pro Tungris esse scriptos. Hoc omnino ita sese habere, Beati Rhenani exemplo probare possum. Nam ex Institutionibus Germanicarum Rerum patet, quod pro Tungris Thuringos substituerint, ejus verba ita sonant: *Apud Paulum Diaconum legitur de populis, Attilæ subiectis, fortissima nihilominus gentes Marcomanni, Sœvi, Quadi, præterea Heruli, Turcilingi sive Tungrî.* Scribo sive Thuringi. *Nam pro Thuringis doctus quispiam cui nomen gentis notum non erat suppositus sive Tungrî.* Ex hoc exemplo manifestissimum est, a scriptoribus Thuringos pro Tungris esse suppositos. Quamvis alias ejus sententiæ adeo mihi non improbetur, ut potius eam laudibus extollam, quod odoratus est, per Turcilingos, (velut in meo extat exemplari Diaconi, quod ego possideo, Turlingos vel Tulingos intelligi debere. At tamen hoc inde probare possum, sæpè ab historicis Thuringos pro Tungris esse suppositos.

Populi hujus originem & situm, Cluverius ita exponit *Condruffi, Eburones, Cæresi, Pamanique, quos Caesar libr. II. Belli Gallici, uno nomine Germanos fuisse appellatos dicit, primi Rhenum transgressi, Gallos finibus expulerunt* *supra*

supra assignatis. Hi ab initio Germani, postea Tungri suere dicti, Tungri enim a scriptoribus Caesaris atatem sequentibus, in iisdem finibus collocantur, quos Caesaris ævo quinque illæ nationes tenuerunt. Verum à victis Gallis, qui unam nationem putabant, quia junctim ex patrio solo adveniant, primum Germani sunt dicti, quod nomen postea adeo apud omnes Gallos invaluit, uti quinque illæ nationes eorundem pœculiari vocabulo appellarentur. Nec est, quod quis objiciat, si in Galliam sunt profecti, eos in Germania amplius non quæras. Nam sicut totæ nationes raro abierunt in aliam provinciam, ita hoc certissimum est, Tacitum Tencteros ad Rhenum collocare infra Coloniaenses, ubi nunc est Juliacum, hos alio nomine Tingros Ptolomæus vocat, & veteres Chartæ Geographicæ ibi locorum Tingros ponunt, ubi Luppia in Rhenum se exonerat, quid? quod Philippus Melancthon expressè ait in Chronico, Tencteros & Tingros eundem populum esse judico. Audiamus insuper Johannem Neüwaldum Lemgoviensem, qui in Commentario de Antiquis Westphaliæ Colonis ita scribit, ex Ptolomæo haud obscurè patet Tencteros, quos Tingeros ipse appellat, finitimos fluvii Luppia, Lani & Rheni agros excoluisse comitarumque Nassaviensem contigisse, quod ab aliis distinctius & illustrius inculcatur. Postquam igitur satis est probatum Tungros extitisse & ubi: Quodque ipsorum nomen & res gestæ Thuringis falsò adscribantur, jam ex locis, ubi prælia sunt habita idem confirmabo.

CAP. III.

De Runiberga.

Ubi Witichindus dicit prælium cum Thuringis esse commissum.

Primò apparatus prælii ordine exponitur; Deinde ubi Runiberg sita sit, & quale hodiè nomen habeat. Tertiò Sagittarii sententia refutatur, qui Msc Martini Paloni sequens Tenneberg interpretatur, tandem obiter de urbe Tolbiaco seu Zülbich.

Quemadmodum veterem Arminii victoriam Thuringiæ nostræ vindicavi, ita nunc dedecus & clades, quas Hermenfridus passus dicitur, procul ab eâ argumentis non spernendis, amovebo. Nemo Francicorum scriptorum quicquam de loco tradit, uti ex supra citatis locis patet: At vero quod isti neglexerunt Witichindus diligentissimus autor addidit. Nam primò notat locum ubi ad

ad pugnam convenerunt, deinde Schidingen, ubi bellum confectum est. Omnes autem uno ore referunt ad fluvium Unfrutam cladem maximam, & genti fatalem ruinam esse illatam. Quod igitur ad primum attinet locum, qui Runiberg à Witichindo dicitur, negare non possum, me dubium habere, cum neminem scriptorem videam, quem sequi possem. Sagittarius quidem in Epistola de statu antiquo Thuringia putat, in Martini Poloni Msc. se invenisse, quod omnem dubitationem tolleret: Ipsa verba, quæ huc adjiciam, velim Benevole Lector perpendas. *Sunt, qui prælium illud, antequam fugerent Thuringi, ad Ronneburgum gestum autumant, inducunt procul dubio Witichindi annalibus, qui locum Runiburgum vocat, ad quem in notis Henricus Meibomius: Runiburgum hodiè Ronneberg.* At in Msc. Martini Poloni locus prælii vocatur Tenneberg, & bellè quidem. *Nam Tenneberga in hoc tractu sita est, à quo longè abest Ronneburgum.* Verum sicut constitui nullius auctoritatem, sed solam veritatem sequi; Ita mihi licebit, tum à Msc. Poloni, tum a Sagittario, aliàs de Thuringia optimè merito dissentire. *Qui ingenium loci, ejusque naturam habet cognitam, sine dubio, vel me tacente, intelliget, eum pugnae comittendæ, aut aciei instruendæ, a Ducibus peritis, & utrinque se studiosè præparantibus, eligi non potuisse. Jam vero ex supra citatis verbis accepimus, Theodoricum Runibergæ fratrem offendisse, se expectantem, & Thuringos fossis factis, infidias struxisse. Stolidam autem ratione Hermentfridus militasset, si silvæ præsidio neglecto, ad fraudes, parum profuturas, animum convertisset: Accedit quod neutra acies explicare ordines valuisset, inter tot montium juga conclusa: sed mittam hæc tanquam rem, ad me non pertinentem, & potius ex historicis monumentis probabo, ad Tennebergam prælium non esse factum, neque fieri potuisse. Qui Witichindus Tennebergæ meminisse potuit, quæ nondum fuit condita? quique acies ibi instructa dici? cur non potius Waltershusæ urbis facit mentionem? cur non dicit propè illam pugnam esse pugnatum? Constat enim arcem hanc post Christum natum Sec. X. Conrado II. res Imperii moderante, a Ludovico Barbato ædificari coepisse. His ita se habentibus Msc. Poloni me non permovebit, ut a vocabulo, quod Witichindus ponit: Quod Urspergensis reperit: Quod Gobelinus & Crantzius confirmant, temerè discedam. Persvasum*

fvasum & exploratum habeo, extra nostrâ Thuringiæ fines, inque
 Tungrorum regione versus Rhenum hunc locum esse quærendum,
 Nec defunt vestigia quibus indagare me posse confido. Sed quò me
 vertam? num versus superiorem, an inferiorem Rheni partem, iter
 ingrediar? fateor equidem, quod instar Thesei Labyrinthum quen-
 dam mihi intrare videar. At vero Chronologiæ subsidio, tanquam
 Ariadnes filo, haud difficulter inde me expediam. Omnes enim Chro-
 nologi tradunt, Francos Galliam, quæ Rheno superiore clauditur, an-
 no Christi CCCC. nondum domuisse; & regionem, quæ nunc Fran-
 conia dicitur, sub eundem temporis tractum, non Francis, sed Ale-
 mannis paruisse. Itaque per se clarum est, Francos non ex superiore
 Rheni parte, sed inferiore bellum Turingis (Tungris) intulisse. Ne
 autem in loco quærendo errem, sit mihi instar Cynosuræ Tolbiacum,
 urbs Franciæ longe celeberrima, & regum veterum sedes, quam Bau-
 drandus ita describit. *Tolbiacum oppidum ubiorum, nunc Züllich in Ducatu
 Juliacensi insertum, juris tamen Colonienfis, testibus Divæ & Cluverio, jacet ad
 amnem Naselam, estque celebre victoria Clodovei, primi Francorum regis con-
 tra Germanos, anno CCCCIC. distat X. millia passuum à Colonia Agrippina in Occa-
 sum, uti à Bonna, Aquisgranum versus.* Itaque per Westphaliam iter est in-
 grediendum, cujus incolæ quondam Tungri fuerunt, ut est osten-
 sium, & in finibus eorum Runiberg investigandum; Münsterus in Ta-
 bulis, quibus Ptolomæi Geographiam illustrat, ponit flumen, quod
 propè Duisburgum in Rhenum exit, Ruen, hodie vocatur Ruar inde
 credo in eo tractu Runiberg inveniri posse. Quoniam autem illo-
 rum locorum non satis gnarus sum, neque apud recentiores Geogra-
 phos indagare possum, conjecturam meam saltem hûc ponam, & ab a-
 liis, qui locorum sunt periti, informationem expectabo. Est ad ruram
 fluvium Sigeburgum de quo Opatius in Rhythmo de S. Annone ita sen-
 tit: *Sigeburgum (Annalibus Francicis & Reginoni Sigisburgum) ad Ruram, quæ
 Rbeno ad Duisburgum miscetur, situm est. Nomen a Sicambriis traxit, ut Huber-
 tus Thomas asserit commentario de Tungris & Eburonibus, Sigambriis verò nomen
 à sumine sigæ questum, haud dubitare se dicit Gedani decus Philipp. Cluverius An-
 tiquit. libr. 3. cap. 9.* Verum rectius dici puto hoc oppidum Sigeburgum
 a victoria quod ibi Tungri (Thuringi) a Francis victi sunt. Nam vel
 ibidem est Rungburgum, ut ex antiquis tabulis patet: vel Runibur-
 gum in Sigeburgum est mutatum.

F

CAP.

CAP. IV.
De Unstruta.

*Primò scriptores Franci & Germani conferuntur, eorumque dissenso in hac materia ostenditur: Sa-
cundo tres sturvios esse ejusdem nominis ex Geographis docetur. Tertio ad quem horum
Tungri seu Thuringi sint debellati.*

REstant adhuc duo loca Unstruta & Schidingi: illius & Francici scriptores in istius belli descriptione mentionem faciunt, hujus Saxoniarum rerum compilatores tantum. Ad Unstrutam Thuringi ex acie profugi à Francis caesi, in oppido Schidingi reliquiae exercitus obsessae, expugnatae, deletae à Saxonibus dicuntur. Posterior scriptores Franci ignorant, prius uno ore confirmant. Patet igitur plus Saxonibus dicere autores, quam Francos, qui neque de Saxonibus sociis, neque de expugnatione oppidi Schidingi, quicquam commemorant: Nec minus in belli eventu, quam in causis à Francis discrepant, quas quoniam confingunt, quid mirum, si de eventu verba facientibus fidem non habemus. Non alienum fore puto, Cranzii in Saxonia verba super hanc re addere: *Ventum est inquit, ad ea tempora, quae haecenus nostri prima Saxonum putarunt, quibus hoc bellum inter Thuringos & Saxones confertum est, quod, unde sit ortum, aliter nostri ac Franci memorant: Utramque seriem brevi exequemur. Annus erat post natum Christum quingentesimus, aliquot additis, cum moriens Clodoveus, primus Christo fidelis Francorum Rex, quatuor reliquit filios, qui inter se regni ditionem, quam pater mirifice ampliavit, sunt partiti; Concordibus animis quisque in suo demorabatur. Thuringis eà tempestate Ermensfridus praerat, qui suavis uxoris Amalbergae duos fratres, qui regnum affecisse dicerentur, Bertharium & Baldericum necaverat: Id dolentes reges Franciae, quod eos sanguine contingerent occisi juvenes, bellum indixere Thuringo, moventque in hostem. Ille dolos struens, qua parte intraturos sciebat, fossam quandam aperuit, eamque viridantibus operit ramatibus atque cespitiibus ea re compertis reges in hostem irritatiores feruntur: occurrentemque praelio vincunt, & fugant, insequunturque fugientem ad fluxum usque Onstriae: Ibi praelium instaurant Thuringi, ex fuga subsistentes, sed tanto sternuntur à Francis ardore, ut stragis magnitudo pontem cadaveribus straverit, Francis transituris. Ermensfridus cum ex fuga se cum paucis in urbem recepit. Unde fide regia evocatus ab Theodorico in Tubiacum castellum, cum ambularent invicem colloquentes, loco praecipiti Theo-*

doricus ex latere ambulans, & nil tale formidans cubito impellens, præcipitio collisit: Regnum, occisis ejus liberis, in potestatem accepit.

Hæc Gallorum commemoratio nulla ex parte Saxones contingit. Aliæ autem nostri rem narrant. Ermenfridi, inquit, conjux Amalberga, soror erat regum Franciæ: ea per Iringum militem, cui rex multa permiserat, & cui pene totus incubuerat, (talis enim erat manu & consilio) regi suggerit, Theodoricum Metensium regis ditionem invadat. Quod nobis minus quam legitima nati Amalbergæ regnum deberetur, Theodoricus ad Ermenfridum legatos mittens commonescit, ut regibus Franciæ integritatem fidei conservet, se illi futurum non dominum, sed amicum: quod regum esset sororius. Tum se insolens mulier occasionem putat esse natam, quâ mentis ardorem effundat: stimulat regem per Iringum militem, ferocius respondeat legatis, regnum justiori titulo sibi deberi, per conjugem, quæ nata esset, de regina matre, quam Theodorico, qui natales suos agnosceret: Ferebatur enim, ex concubina natus. Secundum hæc verba Ermenfridus prius re in concilio discussa, cum omnes paci inclinarent, impares se Francorum viribus restarent. Rex instinctu ardore mulieris, per militem memoratum legatis respondit: Amicitiam & affinitatem regum se magni facere: mirari tamen quod Theodoricus supra se Domini jus præferat: compertos esse natales conjugis suæ atque Theodorici, quod illum servilis conditio ex matre afficiat: Illam stirps regia ex utroque parente condecoret &c. Quo facto, convenere exercitus hostiles illo loco, qui dicitur Rumberg: neuter pugnam detrectavit. Illico magnis animis concursus est. Extracta est noctem pugna. Umbra dimoverunt præliantes. Nox castris custodes adhibuit, Vix orta luce magno animorum ardore ad pugnam redeunt, certi non cedere: Integri sauciis submituntur, & per omnem, quæ longissima fuit, diem certamen extrahitur. Tanta utrinque cades commissa est, ut incertum pugnantibus esset, qua parte staret victoria. Tertia demum lux prodidit, Ermenfridum majori parte copiarum esse nudatum, qui perinde se provecto gerens, in urbem Chidinga ad amnem Unstrutam fugiens, se recepit. Quævis in hoc consentiant autores ad Unstrutam pugnam esse pugnatam, & bellum debellarum, nondum tamen certi de loco esse possumus, si unus tantum fluvius existeret, qui id nominis haberet, res ulteriori indagine, non indigeret. At vero ex Geographicis tres ejusdem nominis fluvii in diversis notantur regionibus, quos Meibomius in Notis ad Witichindum indicat: Eiusdem nominis fluvius Hassiæ campos rigat, ut Georgius Fabricius in Hodæporico Argenteraten tradit: Et Chytræus libr. 27. Saxoniæ: Unstri meminit apud Saxones Abveldium & Hildesiam præterlabentis, & prope Sarsted in Leina se exone-

vantis. Tertius est Thuringicus, qui in Eichsfeldia regione Moguntinæ ditionis oritur, inter S. Gehülffenberg & S. Katernberg duo millia passuum supra Mühlhustum, ex multis fontibus collectus: Inde per campos Thuringiæ leni alveo transiens, & utrinque fluviis auctus, haud procul Naumburgo Sala se miscet, Albini Chronica Misniæ. Horum trium cui contigerit, sanguine occisorum inficere non satis mihi, neque forsitan alii, si rem accuratius consideraverit, liquebit. Sed indignantium voces audire mihi videor: me nodum in scirpo querere, tam manifestam, tamque certam rem esse integram, quam sudum est, soleradiis corruscante, tantum ad Unstrutam Thuringorum Schidingi castrum, cujus occupatione bellum confectum dicatur, esse situm. Hoc sicuti negare non possum, ita certum est Witichindum partim falsa veris miscere: partim rem Saxoniam, quæ longo post tempore facta est, cum gestis Francorum confundere. Quod ad prius attinet, falsum est, Clodovæum nullum alium regni heredem reliquisse, præter unicam filiam Amelbergam: Falsum eam nupsisse Hermenfrido: Falsum est, eam facem & tubam Francici belli fuisse; Ad summam, falsa est integra oratio, quam super hac re confinxit: ad posterius ut veniam, verum est Saxones ad Unstrutam ex Italia reduces cum Svevis, qui eorum regionem occupaverant, & Thuringi vocantur, gravi pugna conflixisse. Sed confundit hoc bellum, quod longe post gestum est, cum Francorum expeditione, qua Tungrorum regnum deleverunt. Nec alia causa confusionis mihi videtur extitisse, quam quod utrumque prælium ad Unstrutam dicatur confertum. Hoc sequenti capite dilucidius demonstrabo.

CAP. V. De Schidinga.

Primo agitur de vocis hujus etymologia: Deinde quorum fines distinxerit, indicatur: Tandem ubi & ad quem fluvium Schidinga sita sit.

MEibomius in Notis ad Witichindum Scheidingam ita describit: *fuit augustale olim Basini Regis Thuringorum, cui Basina fuit conjunx & Sagittarius in Antiquitatibus Thur. libr. 2. cap. 12. postquam plenius de ea egit, putat tandem, nomen à Germanico Scheiden habere, quod ibi fines inter Saxonum & Francorum terram fuerint constitu-*

stituti. Jam quidem non disputabo, an sedes Regia Basini fuerit, cum ex dictis pateat, quicquid hujusmodi dicitur fictum esse, nec examinabo, quantæ vetustatis, & à quo conditum sit, nam si vel cum Diogene lucernam accenderem, ad originem investigandam, quæ quasi Cimmeriis tenebris est involuta, non tamen operæ pretium me facturum, sum persuasus. Witichindus quidem Schidingi meminit non aliter, ac si jam tum cum bellum illud gestum fuit, extiterit, idque nominis habuerit. Mihi sententia Sagittarii probabilis videtur, quatenus à Scheiden i. e. à terminando dici putat. At vero, quando addit, eam arcem, quasi limitem fuisse inter Francos & Saxones, id sane pernego. Nam nullis certis probari potest documentis, Francos ea tempestate, Westphalos (olim Tungros.) Francosque orientales (olim Alemannos) perdomuisse, qui potuerunt limites constituere ad Unstrutam. De hac re ita scribit in Antiquitatibus Thuringiæ. *Omnino per forasum & exploratum habeo hunc locum Scheidingen fuisse appellatum, ab antiquo vocabulo Saxonum Schid | quod divisionem significat, ut perpetua belli memoria conservetur, quo Saxones & Franci Thuringie regnum deleverunt. Nam etsi in historiarum monumentis, ante susceptam divisionem hujus loci mentio fiat, veri simile tamen est, hoc per anticipationem Historiæ, præsertim sacræ, non infrequenter fieri. Sentio itaque Scheidingam esse monumentum pacis, quam Saxones reduces cum Svevis novis Colonis inierunt. Nolo supra dicta hic repetere, nec tamen possum, quin unicum locum Gobelini adjiciam, ubi dicit, Svevos Saxonibus primò tertiam, deinde dimidiam partem obtulisse: Et tandem unam tantum, seu tertiam partem regionis occupatæ, retinere voluisse. Cum Saxones, inquit, niterentur Svevos expellere, hi pacem appetentes, illis obtulerunt, tertiam partem regionis: Hoc recusantibus Saxonibus, obtulerunt eis mediam partem: Nec tum Saxonibus contentis, obtulerunt eis duas partes, tertia tantum volentes esse contenti &c. Saxonibus hac omnino recusantibus, bellum instauratur, & caesa sunt Saxonum XX. millia & Svevorum VI. millia. Superfuerunt illorum VI. millia, qui daverunt neque barbam neque capillos se incisuros, donec se de Svevis vindicarent: Sed iterum victi quieverunt, & simul cum Svevis habitant. Ex his verbis primò elucet, non tantum divisionem i. e. etne Scheidung esse tentatam, sed etiam factam: Deinde Witichindus explicari potest, & Cranzius de pugna ad Scheidingam differentes. Cum Saxones semel atque iterum infelicitè pugnasent, sese reliqua VI. millia obstrinxerunt, jure jurando, non, nisi in-*

familiâ

famiã abolitã, quiescere: Sed victi & fracti, limitibus constitutis, arma deposuerunt. Nam fere his similia Witichindus & Cranzius habent in bello, quod Franci cum Thuringis gessisse dicuntur. Tradunt enim IX. millia Saxoarum contra Thuringos venisse: Tradunt eos graviter esse afflictos: Tradunt tandem seniores usque peritum & manu strenuum, oratione habitã, & fugã turpitudine exaggeratã, eo compulisse eos, ut devoverint se, aut vincendo injurias ulcisci, aut honesta morte oppetere. Hęc hactenus. Jam ad Scheidingam redeo. Duo loci sunt hoc nomine insignes: Unus ultra fluvium situs est, & Burg Scheidingen vulgo dicitur: Alter Kirch-Scheidingen in citeriore ripa visitur, uterque ab ostio, quo Unstruta in Salam se exonerat circiter duomillia passuum abest.

Postquam igitur urbes, arces, fluvios expendi, & simul ostendi, quid etiam de Francorum Monumentis in Thuringia sentiam, credo jam in propatulo esse, Regnum Thuringiã nostrã ante Svevorum adventum esse fictum, nec Francos potuisse in Thuringia nostra bellum gerere. Meam autem sententiam nemini obtrudam; Sed eam historiã bene peritorum, & quibus facultas est, rectè judicandi, censura submittam, præfatus, me ad certiora, & discenda, & audienda, esse paratissimum. Interim velim scias, me non adeo patrii decoris esse inimicum, ut regnum & scepra ei derogata velim. Quin imò id certioribus argumentis probabo, ita ut cuilibet pateat Regiam Cheruscorum sedem, qui Romanas attriverunt vires, mediã in Thuringia adhuc existere, quod infra plenius exponam.

CAP. VI.

Quædam dubia resolvuntur.

Primò Beati Rhenani locus examinatur: Deinde refutatur argumentum, quod Sagitarius ex Fortunato profert.

ANtequam ad tertiam partem transeo, quædam dubia, quamvis festinantem, me remorantur, quæ Beatus Rhenanus in Institutionibus Rerum Germanicarum movet, dum, *bona pars, inquit, Cheruscorum cum Alemannis discesserat, itaque in horum sedes Turingi & Misini immigraverunt, populi septentrionalis illius Germaniæ. Sanè Turingorum Apollinaris meminit inter gentes, quæ sunt Attilam secuta, Chunnus, Bellonotus, Neurus, Bastarna,*

starna, Toringus. Equos Toringos commendat Vegetius in opere de Medicina Veterinaria. Scribit enim equos tribus usibus esse necessarios, præliis videlicet, circo & sellis, id est, vectioni. Atque equorum Hunnicorum primam utilitatem esse ad bellum, propter patientiam laboris. Toringos & Burgundiones equos ad bellum, aptos ob injuriarum tolemiam. Unde appareat, fuisse eos, dum in avitis sedibus degerent, Constantinopoli notiores, ubi Vegetius librum illum conscripsit, quantum conjicio. Reperio Toringos Longobardis fuisse vicinos & affines. Theodoricus Gothorum Rex sororis suæ neptem Amalbergam Hermensfrido Toringorum Regi in matrimonium collocavit. Extant in variis Cassiodori scriptis ad Hermensfridum sola nomine Theodori Gothorum principis. Huc adde quod Franci etsi felicissimi semper bellatores, multam tamen sudoris exhauerint, in subjugandis Toringis.

Dum neminem in consortium Galliarum regni admittere volunt. Quamvis autor ipse asserat, se his verbis Toringorum præstantiam velle demonstrare, attamen tacitè nihil aliud agere videtur, quam ut antiquitatem confirmet. Omnes enim autores prius in vivis esse desierunt, quam Svevi Saxoniam petiverunt. Sicuti autem supra ostendi, Svevos hos esse Thuringos, nec ante eos Thuringorum nomen media in Germaniâ cognitum fuisse; Ita his autoritibus nihil aliud probatur, quam Thuringos fuisse & extitisse, quod nemo negat: Sed in hoc omnis controversiæ cardo vertitur, ubi locorum ante quingentesimum & quinquagesimum annum post C. N. habitaverint, quamque regionem incoluerint & quando in eam terram, quam nunc tenent, habitatum concesserint. Beatus Rhenanus in ipsis verbis suis haud obscurè indicat habitationis locum, (1.) conjungit Burgundiones & Thuringos, quos Procopius etiam conjungit uti ex supra citatis constat verbis (2.) asserit Francos eos in consortium regni Galliarum admittere noluisse, quod de Thuringis, quos Wiri-chindus describit, non est intelligendum, quippe qui longè à Galliarum regno & consortio abfuerunt. Huc accedit, quod expressis verbis eos Turonensis ponat ultra Rheni littora, vide supra cap. 2. Partis II. omnes igitur vehementer errant, qui Salaminter & Vierram sedem antiquam iis assignant. Nam hoc figmento veritas totius historiae, quæ res Germaniæ exponit, convellitur. Ast hic Sagittarius novo insurgit argumento, & quoniam pro stabili & firmo habet, paginas multas eo implet. Carmen quod Venantius Fortunatus Pictaviensis Episcopus

pus & poeta maximè insignis, quiq; sub exitum V. seculi floruit, edidit, quodque de excidio Thuringiæ agit, totum Antiquitatibus suis Regni Thuringici inseruit, cujus tale est initium.

Conditio belli tristis, fors invida rerum,

Quam subito lapsu regna superba cadunt.

Non jam sola suas lamentet Troja ruinas:

Pertulit & cædes terra Toringa pares &c.

Communis est opinio, hoc carmen, Radegundis dolorem levandi ergo, eum composuisse, quæ, patre Berthario occiso, & Thoringis devictis, a Clothario fratre Theodorici captiva fuerat abducta, atque in matrimonium recepta. Ita enim Sigebertus Gemblacensis ad annum DXXIV. Captivam inter alios Radegundem filiam Bertharii regis, olim a fratre Hermenfrido perempti, Clotharius Rex suo sociavit matrimonio. Verum sicuti supra abundè ostendi, sæpè Thuringos pro Tungris poni, ita hic Gemblacensis res Tungrorum & Toringorum confundit, quæ tamen sunt diversissima. Non nego Bertharium fratrem Hermenfridi fuisse, Regis Tungrorum, & ab illo vita privatum: Radegundis autem non ejus fuit filia, sed Thuringorum Regis nomine Britharii, qui cum ad Mosellam habitarent, & a Clothario fuerunt superati, & in Saxonum terram sunt translati. Hoc ita se habere, ex Boethio Wlino Episcopo discere possumus, quem Sagittarius pro sua sententiâ in testimonium citat. Dicit enim ille in vita Juniani Confessoris ad Godolenum Abbatem. Britharius Radegundis pater fuit, & Clotharius nobilissimam gentem Toringorum armis devicit. Sed posterius non placet Sagittario, quod putat non Clotharium, sed Theodoricum Toringorum gentem subegisse. Verùm tota historia conciliari potest, si dicatur Theodoricum Tungros, Clotharium Toringos superasse, & præda loco Radegundem raptam, matrimonio sibi junxisse. Quo factò, Clotharius postea devictos Toringos, in Saxonum terram transtulit, ne in posterum molesti ipsi esse, & bellum renovare possent. Hoc patet ex Gotfridi Viterbiensis, quæ supra p. 24. posui. Cetera, quæ Sagittarius addit, quoniam huc non pertinent, prætermitto.

PARS

PARS TERTIA.

Differtationis

De præcipuis belli istius Ducibus & eorum monumentis.

CAP. I.

Arminii Vita & Genealogia.

Postquam de Victoria Cheruscorum, & monumentis Romanorum in Thuringia, satis copiosè diximus: Nec non de fictis Francorum in eà antiquitatibus, jam de Ducibus copiarum agam, & imprimis de Arminio, cui omnes auctores principatum tribuunt, Cluverius, ubi in Antiquit. German. Genealogiam Arminii recenset, patrum ejus notat, ac patrem omittit, tanquam nomen ejus ignoraretur. Nostrâ sane parum refert, quæ parentibus sit editus. Boni saporis fructus non spernimus, etsi nos fugiat, quæ arbor eas protulerit: Et ferocem equum magni æstimamus, quamvis ignoremus, quo procreatus sit equo. Tanta est factorum Arminii fama & gloria, ut non habeat necesse, a parentibus nomini suo mutuari splendorem. Quem præterit, quod Horatius libr. IV. od. 4. Canit, fortes creantur fortibus, est in juvenis, est in equis patrum virtus: Nec imbellem feroces progenerant aquilæ columbam. Itaque nolumus nimis anxie in originem ejus inquirere, aut qui parentes ejus fuerint. Nam maximorum fluminum, quæ ingenti in mare volvuntur aquarum copia, fontes sepè latent: Nec credo, quemquam tam stolidâ sciendi teneri cupiditate, ut iter facturus, a flumine quod superet, necesse est, ad scaturiginem recurrere, quam progredi mallet. Sequar igitur potius Cluverium, & ignorantiam meam apertè fatebor. Nam etsi Veljeus Paterculus libr. II. cap. 118. patris nomen habeat, & Arminium Sigime-

gimeri, principis gentis ejus, filium dicat, non tamen cognitum habeo, quid egerit, ubi locorum habitaverit, quantæque autoritatis fuerit. Ut autem Arminii familiam rectius intelligas, Genealogiam subijciam: primo ejus, deinde uxoris.

Arminii Genealogia.

N. Cheruscus.

Ingviomarus Cheru-
scorum Princeps

Sigimerus Cherusco-
rum Princeps

Arminius Dux & Rex
Cheruscorum uxor
ejus Thusnelda

Flavius transfuga u-
xor fuit Cattorum
Principis Acrumeri
filia

Thumelicus capti-
vus.

Italus Rex Cheru-
scorum,

Thusneldæ Genealogia.

N. Cheruscus.

Segetes Cheruscorum
Princeps

Sigimerus Cherusco-
rum Princeps

Segimundus Sa-
cerdos & Prin-
ceps Cherusco-
rum.

Thusnelda uxor
Arminii.

Sesithacus
uxor ejus fuit Rhamis
Acrumeri Cattorum
Principis filia.

De pueritia ejus nihil habeo dicere: Verisimile tamen videtur, ab ineunte ætate, statim equitando, currendo, natando eum se exercuisse, & ludicris certaminibus ad veras pugnas proluisse. An vero prima militiæ rudimenta in patria, an apud Romanos deposuerit in incerto est. Hoc Tacitus memoriæ prodit, quod stipendia in Romanorum castris meruerit, & simul artes bellandi didicerit. Nec casu hoc aut for-

fortuito accidit: Sed fata eum ad majora preparare volebant. Qui domi suæ lateret, & exterarum nationum mores ignorat, non utilis admodum miles evadere poterit. In confesso est, neminem hostem Romanos graviolem passos, quam qui artes eorum bellandi imberet. Jugurtha ad Numantiam in castris Scipionis, tantum profecerat, ut maximis postea imperatoribus negocium faceretur; imo Romæ ipsi terrorem incuteret. Sic Arminius optimis artibus instructus, in patriam cum redisset, omnes curas, cogitationes, opes, consilia eò conferbat, ut majorum decus augeter, fines proferret, & libertatem illibatam conservaret. Verum quò magis patriæ studebat, eò indignum ferebat, Romanos id moliri, ut illi servitutis jugum imponant. Itaque convocatis principibus, & fœdere percusso, pulcherrimum opus est aggressus. Societatem autem iniisse dicuntur, Libes Cattorum Sacerdos, Segimundus Segestis filius, Veromarus Cattus, Egimarus vel Sigimerus & filius Sesthacus Cherusci, Berthorides frater Melonis, (qui Lollium paullo ante vicerat) cum filio Theodorico Sicamber. Inter tot heroes, quorum singuli summæ imperii præesse potuissent, maxime Arminius, & animi & corporis robore eminebat, ut non dubitaret ceteri, ejus ductum & auspicia sequi. Tot enim suæ prudentiæ & fortitudinis experimenta dederat, ut omnes bene de eo sperarent. Bona indoles maturè se prodit: non multum auxilii ab iis potest expectari, qui non vigoris sui, dum ætas adhuc immatura est, produnt documenta. Alexander & Hannibal, quorum facta nulla delebit oblivio, admodum adolescentuli magna spirarunt. Noster Arminius nondum XXV. ætatis compleverat annum, cum patriæ salus & libertas istius fidei & virtuti crederetur. O admirandam virtutem! O indolem incomparabilem! multum ei populares confidebant: At verò eventus spem superabat. Optaverant, libertas ut incolumis, & penates illasi permanerent: Sed Ducis dexteritas optatis plus efficiebat. Romani servitutem imposituri, bello victi, jugum metuebant. Ne cui magnificentius, quam verius videar dicere, pro me verba Vellejus faciat. *Tum juvenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius, Sigimeri principis gentis ejus filius, ardorem animi vultu oculisque præferens, assiduus nostræ militiæ prioris comes, & jam Romanæ civitatis jus & equestrem consecutus gradum, segnitia nostri Ducis in occasione sceleris usus est, haud imprudenter speculatus, neminem celerius vinci &*

opprimi, quam qui nihil timeret, & frequentissimum esse calamitatis initium, securitatem. Quin imò eo desperationis adegit Augustum, ut postquam de clade accepit, non tantum urbis portas claudi iussit; Sed etiam clamaverit, capillum vellicans, & barbam: Vare redde legiones. Sed ficuti semper magnæ fortunæ invidia est comes; ita non desuerunt, qui hanc ei inviderent: Imprimis Segestes eò usque est progressus, ut filiam tantâ fortunâ dignam, petenti non tantum abnueret; sed etiam raptam, Romanis copiis repeteret, & receptam in hostili carcere interire, quàm summæ majestatis participem videre mallet. Hæc contumelia, quamvis alius in pectus discenderet, non tamen eum frangebatur, quin omnes potius cogitationes, vires, opes in ultionem intenderet. Omnino forti viro nil gravius accidere potest, quam si progeniem suam, quam habet carissimam, hostibus esse ludibrio videat. Arminius non fœminarum more, quæ tantum lacrymas in rebus turbidis fundunt, dolorem suum solatur: Alia habet remedia, quibus mœstitiâ levare potest. Si hic casus alii usu venisset, armis abjectis, pacem petiisset, ut uxorem, ut filium reciperet. At hic malis non debilitatur, sed ira incensus, velut leæna raptos persequitur & explorat, exploratosque invadit, lacerat, occidit. Interea Roma, olim Regina gentium, & Domina, contemptum verita, omnes vires, Duce Germanico, in Cheruscos convertit, sed plus valuit indignatio, quam pudor. Germanicus victus & fugatus, præter vulnera nihil retulit. Unica jam spes in Maroboduo, Svevorum Rege, supererat, quem sicuti invidia armaverat, ita omnis fortuna, bono viro digna, eum destituebat. Hinc prælio conferto, victus, & regno exutus, invidiæ fortitudinis hosti ferebat testimonium. Postea quam omnia Romani erant experti, inimici svadebant, infidiis esse tollendum: Imprimis operam suam pollicitus fertur Adgandestrius, Cætorum dux; Præsertim si Roma præsentissimum ipsi venenum mitteretur. Tacitus quidem dicit Senatam id consilii, tanquam inhonestum, contempsisse. Sed eventus nihilominus eum suspitione non liberat. Cadit optimus Princeps, non armis, non bello; sed fraude, sed infidiis inimicorum, qui, si diuturnior ipsi vita contigisset, non Romæ solum, sed universo orbi jugum imposuisset.

CAP. II.

*Armini Historia in Schemate.**Quod fabula XVIII. Libr. IV. Metamorphoseos Ovidii suppedias.*

Argumentum.

Persus per Æthiopiã iter faciens, postquam Andromedam, propter superbiam matris, que se Nereidum pulcritudini prætulerat, saxo alligatam ac marinæ belluæ objectam vidit, captus specie ejus, exarsit, pãctusque a Cepheo & Cassiopea, virginis parentibus, ut sibi eam matrimonio jungerent, si belluam interemisset, voti compos factus est. Interfecto igitur monstro cum conjugale festum cum sponsa celebraret, cui principes gentis intererant, Phineus, cui Andromeda, antequam belluæ objiceretur, desponsata fuerat, contumeliam sibi fieri ratus, quod peregrino, sanguine junctus, postponeretur, vescentium animos borrendo tumultu confudit. Sed Persus Phineo percussõ & sociis ejus occisis incolumem sponsam & à monstro & rivali servavit.

Imme-

Immeritam quondam (1) maternæ pendere lingvæ
 (2) Andromedam pœnas (3) injustus jusserat Ammon.
 Quam simul ad duras religatam brachia cautes
 Vidit (4) Abantiades, nisi quod levis aura capillos
 Moverat, & lepido manabant lumina (5) fetu
 (6) Marmoreum ratus esset opus (7) trahit infcius ignes,
 Et stupet, & visæ correptus imagine formæ,
 Penè suas quater est oblitus in aere pennas.
 Ut stetit, o dixit non istis digna (8) catenis;
 Sed quibus inter se cupidi junguntur amantes:
 Pande requirenti nomen terræque tuumque:
 Et cur vincla geras. Primò filer illa, nec audet
 Appellare virum virgo, manibusque modestos
 Celasset vultus; si non religata fuisset.
 Lumina, quod potuit, lacrymis implevit obortis.

Sapi-

Notæ.

- (1) Avitæ. Strabo Libr. VII. tradit Celtas seu Germanos ad Alexandrum venisse (Nam olim omnes populi versus septem triones habitantes, uno nomine Celtæ vocabantur) amicitiam cum eo juncturos. Hos cum clementer excepisset, interrogavit quid potissimum timerent, eosque respondisse, nil nisi, ne quando cœlum in se rueret. (2) virorum imperatrix. Discedit enim ab ἀνήρ vir & μέδω impero, diciturque Andromeda quasi ἀνδρῶν μέδω. Per hanc autem intelligitur Germania, seu potius libertas Germaniæ. (3) Ideo Juppiter seu Ammon injustus dicitur, quod Celtarum vocem sinistrè acceperat. Nam hærebat adhuc recenti memoria, filiorum terræ facinus, quo cœlum aggredi, seque & reliquos Deos ex eo deturbare ausi fuerant: Et quantum periculi adierint, quantumque decoris inde contraxerint. vid. Metamorph. lib. V. fab. 4. Ubi Ovidius refert, omnes Deos formas mutasse, ne à Gigantibus agnoscerentur, & imprimis Jovem arietis induisse formam, unde canit Poeta. Nunc quoque formatus Lybis est cum cornibus Ammon: Per contremum igitur hic Nais eum vocat Ammonem, fugæ & metus turpitudinem obliquè improperaturus. (4) i. e. Arminius, si Græcam vocem spectes, significat idem ac ex somno resurgens: Nam ἀβύσσου ascensum, & ἰδῶν dormio Latini interpretantur. (5) Deslebat virginitatem suam libertas, quam adhuc illibitatem conservaverat. (6) Quod libertas Germanorum nunquam erat vincta, aut maculara. (7) Forti viro nihil est antiquius, nihil châtius libertate, imò pro illa vitæ periculum adire non dubitat. (8) Vincula non unius ejusdemq; generis sunt: Aliis inviti ligantur. Aliis amantes, & volentes, quæ adamante sunt firmiora. Arminius igitur, qui à pueris libertatis nomen celebrari audiverat, adulter factus, adeo ejus specie accendebatur, ut libertatem habere, quam vitâ frui mallet. Hinc cum videret, alium eam tanquam captivam vincire catenis audere, adeo exarsit ira, ut sibi temperare non posset, quin armis correptis, eam ab injuria vindicaret.

Sæpius instanti, sua ne delicta fateri
 Nolle videretur, nomen terræque suumque,
 Quantaque maternæ fuerit fiducia formæ
 Indicat. Et nondum memoratis omnibus, unda
 Insonuit, veniens immenso (9) bellua ponto
 Imminet: Et latum sub pectore possidet (10) æquor.
 Conclamat virgo: (11) genitor lugubris, & unâ
 Mater adest, ambo miseri, sed justius illa.
 Nec secum auxilium, sed dignos tempore fletus,
 Plangoremque ferunt, victoque in pectore adhærent.
 Tunc sic hospes ait, (12) lacrymarum longa manere
 Tempora vos poterunt: ad opem brevis hora ferendam
 Hanc ego si peterem (13) Perseus, (14) Jove natus, & illa,
 Quam clausam implevit sæcundo Juppiter auro,
 (15) Præferret cunctis certè gener: Addere tantis
 Dotibus & meritum, (sævæ modo Numina) tento:
 Ut mea sit, servata mea virtute, pacifcor.
 Accipiunt legem (quis enim dubitaret?) & orant,
 Promittuntque super regnum dotale parentes,
 (16) Utque Jovis præpes vacuo cum vidit in arvo,
 Præbentem Phæbo liventia terga, Draconem,
 Occupat aversum, neu sæva retorqueat ora,
 Squamigeris avidos figit cervicibus ungues:
 Sic celeri missus, præceps per inane volatu
 Terga fera pressit, dextroque frementis in armo
 Inachides ferrum curvotenus abdidit hamo.

Vul-

Notæ.

- (9) Exercitus Romanus, Duce Varo, libertatem Germanorum oppressurus (10) omnino latum æquori. e. terram latam sub se bellua continebat. Nam Asia & Africa magnam partem possidebant Romani, & jam Germaniam opprimere gestiebant (11) i. e. Viri & matronæ Germanorum (12) cum Germani suam conditionem deplorarent, Arminius dixit: frustra esse querelas & lacrymas: Mulieres miseriam deslere: Viros autem injurias ulcisci. Tunc admonuit, ne à fortuna datam occasionem dimitterent. (13) Hanc libertatem, quæ in periculo extremo est, si ab hoste vindicarem, non dubito, à vobis mihi quin concedatur. Sum enim Germanus & Deorum stirpe genitus, (14) Tuiscone Germanorum Deo & autore, (15) Arminius. (16) Merito à vobis regnum mihi traderetur imò peto, si mea virtute conservata fuerit, ut curæ meæ mandetur. (17) Vide supra historiam Dionis, ubi quod hic per allegoriam, ibi propriè dicitur verbis,

Vulnere læsa gravi, se bellua more ferocis
 Versat apri, quem turba canum circumsona terret.
 Ille avidos morsus velocibus effugit alis:
 Quoque patent nunc terga, cavis super obsita conchis:
 Nunc laterum costas, nunc quæ tenuissima cauda
 Desinit in piscem, falcato vulnerat ense.
 Bellua puniceo mistos cum sanguine fluctus
 Ore vomit, maduere graves aspergine pennæ: (18)
 Nec bibulis ultra Perseus talaribus ausus
 Credere, conspexit scopulos, quos occupat, illis
 Innixus, rupisque tenens juga prima sinistra,
 Ter quater exegit repetita per ilia ferrum.
 (19) Littora cum plausu clamor, superasque Deorum
 Implevere domos. Gaudent, generumque salutant,
 Auxiliumque domus servatoremque fatentur,
 Casiope Cepheusque pater. Resoluta catenis
 Incedit virgo (20) pretiumque & causâ laboris.
 Primus in his (21) Phineus belli temerarius autor,
 Fraxineam quatiens aratæ cuspidis hastam;
 En, ait, en adsum præreptæ conjugis ultor:
 Nec mihi te pennæ; nec falsum versus in aurum,
 Juppiter eripiet. Conanti mittere (22) Cepheus,
 Quid exclamat? quæ te (23) Germane furentem,
 Mens agit in facinus? meritis ne hæc gratia tantis
 Redditur? hæc vitam servatam dote rependis?
 Quam tibi non Perseus, verum si quæris, ademit
 Sed grave Nereidum Numen: sed Corniger Ammon:
 Sed quæ visceribus veniebat bellua Ponti,
 Exfaturationa meis. (24) Illo tibi tempore rapta est,

Quo

Notæ.

- (18) Vestes Arminii. (19) Epinicium Germanorum. (20) Libertas enim causâ Arminio laboris fuerat, & præmium. (21) Segestes seu Maroboduus, gloriæ Arminii invidens. (22) Cepheus i. e. Proceres Germaniæ. (23) Exprobrant Germanum tam stolidum esse, ut malit libertatem ejus petentem, quem in thalamo, seu Arminii vindicis aula videre. (24) Si tantæ æstimabas Germaniæ libertatem, cur non ibas vindicatum, cum in maximo versaretur periculo.

Quo peritura fuit. Nisi si crudelis id ipsum
 Exigis, ut pereat, luctu levabere nostro.
 Scilicet haud satis est (25) quod, te spectante, revincta est:
 Et nullam quod opem patruus sponfusve tulisti:
 Insuper à quoquam, quod sit servata, dolebis.
 Præmia que eripies? quæ si tibi magna videntur,
 Ex illis scopulis, ubi erant affixa petisses:
 Nunc sine, qui petiit, per quem hæc non orba senectus,
 Ferre, quod & meritis, & voce est pactus, eumque
 Non tibi, sed certæ prælatum intellige morti.

Notæ.

(25) Quantum in te fuit, prodidisses magis, quam servasses. Et nunc doles, quod ingratis
 cuius sit servata.

CAP. III.

Arminii laus in Dramate.

*Primo queritur Arminius de Minos judicio, quod in fortibus viris se non posuerit: Deinde eos, qui-
 bus laudem præstatisime virtutis dederit, Minos convocari jubet: Tandem judicium ejus
 reformatum exponitur.*

ULricus de Hutten, vir ingenio incomparabilis, nec non gene-
 ris, & patriæ decus immortale, Arminium, apud Minoa indu-
 cit querentem, quod, judicio de excellentissimis Ducibus ha-
 bito, se præterierit, nec sibi locum inter fortes assignaverit.

Arminius, inquit, judicio comperto, à Minoe perebat, ut aut sen-
 tentiam retreçtet, aut saltem se, causam dicentem, a quo & iudice di-
 gno, audire velit animo. Quo impetrato, Mercurius Deorum nun-
 cius mittitur, ut tres Heroas, qui non ita pridem, de fortitudinis præ-
 rogativa contenderant, ad judicium revocaret: Germanum enim
 venisse, qui cunctis palmam auderet reddere dubiam. Hoc cum A-
 lexander, Scipio, & Hannibal, perciperent, primò in cachinum sol-
 vebantur, quod tam ignobilis gentis homo, secum sustineret certare:
 Mox tamen Alexandro occurrit, quod ex Celtis audierat, se nihil ti-
 mere, quàm, ne cælum in se ruat. Interim gestarum rerum fiducia fe-
 rox, cum Scipione & Hannibale ad iudicem redit. Ubi, multis aliis præ-
 sentibus, in hunc maximè modum locutus est Arminius. Nisi cognitum

H

habe-

haberem, & exploratum, me coram iudice dicere, qui iustitia pariter, & juris cognitione est insignis, quin imò super æthera notus, satius existimarem, omnino tacere, quam inutiliter verba consumere. Nam ubi in iudiciis, gratia aut potentia valet, veritas emergere non potest, si vel optimis coloribus exornata prodeat.

Ego vero patrii decoris non degener, semper pluris virtutis quam lingvæ palmam æstimavi, & nunc etiam armis quam verbis contendere præoptarem, quia à pueris Germani non instituuntur, ut in foro, in concione benedicere, sed ut fortiter facere, signa sequi, ordines servare, pugnam mutare discant. Hinc & ego quasi ab incunabulis in armis versatus, tantum & arte & disciplina bellandi profeci, quantum nemo meorum æqualium. Omnes me suspiciebant, & in me unum omnium oculi erant conversi, quando in publicum prodibam, juniores, agmine factò, me sequebantur, & cum vix annos pubertatis essem egressus, meis auspiciis dimicare gaudebant, deinde interjecto tempore, cum virtus mea exteris innotuisset, Romani me ad belli societatem, quod cum Sicambri gerebant, multis invitabant promissis. Ego ut juvenilis ætas laudis est cupida, oblatam occasionem virtutis ostendendæ, cupide arripiebam, non parva manu stipatus, in subsidium veniebam, & ubi pugna conferebatur, inter confertissimos dimicando, socios incendebam. Verum cum animadverterem, Patriæ libertatem, ad hoc usque tempus illibatam infidiose peti, adeo indignitate rei commovebar, ut consilio cum proceribus inito, omnes & singulos rogarem & obtestarer, ne tantam, tamque turpem injuriam inultam ferrent. Et quamvis nonnulli difficultatem rei ostenderent quod copiarum contrahi non possent. Ego paucis at fortibus viris pulcherrimam rem sum aggressus, & patrii diis faventibus, hostes cum Duce occidione cecidi, patriam liberavi, Romanis tantum terrorem injeci, ut de salute desperarent. Nemo dubitat, si gloriæ avidus fuisset, mihi, imperium opibus maximum, regionibus immensum, & tot seculis totque victoriis confirmatum, evertere in proclivi fuisse. Non ita multo post cum Germanicus, quem vocant, ingenti exercitu cladis delendæ ergo in Germaniam veniret, nova clade adjecta, in gloriam remisit. Tam insignis tandem victoriis evasi, ut & finitimis regionibus terrori essem, Moroboduum ut decuit, ultus sum ab Adgandestrio Cattorum Principe, nisi fata obsti-

tissent

tissent invidiæ pœnas expetissem. Itaque fraude non armis cecidi, major Alexandro futurus, si diuturnior mihi vita contigisset. Viros enim jam domueram, & expeditio adhuc in fœminas supereat, Alexandro autem victis fœminis, gravior pugna cum Europæis erat subeunda. Sed quid multus sum in manifesta re demonstranda, adest hic præsto Tacitus. Vir adeo veritatis studiosus, ut nec hostium virtutes, nec civium vitia tacuerit, hunc iustissime iudex si meis verbis non fidem habes, audias vehementer cupio. Postquam dicendi finem fecerat Arminius, Minos Tacitum blande compellatum indicare iussit, quid de Germano sentiret, & an summis comparari possit Imperatoribus. Tum ita orsus est. Scio equidem me à civibus & Scipione, quem præsentem hic vides gratiam non initurum, si hosti quid laudis tribuam, interim non possum, postquam semel me historicum sum professus, quin sine gratia & odio, quæ procul habeo, cuncta referam.

Ne autem quid addam aut minuam mecum habeo annales, quos non ita pridem composui, ex iis, si pace eorum, qui præsto sunt, fieri potest; quæ sit & fuerit mea sententia, prælegam, id cum Minoi placuisset, hæc verba recitabat: Arminius, abscedentibus Romanis, & pulso Moroboduo, regnum adfectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum varia fortuna certaret, dolo propinquorum cecidit: liberator haut dubiè Germaniæ, & qui non primordia populi Romani sicut alii reges ducesque! sed florentissimum imperium lacesserit: præliis ambiguus bello non victus. Septem & triginta annos vita, duodecim potentiæ explevit: canitur adhuc barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur: Romanis haut perinde celebris, dum vetera extollimus, recentium incuriosi! His auditis Alexander, cuius alioquin potens non erat, ira accensus, ita exclamabent. Sed heus Armini! anne servilisturæ conditionis plane es oblitus. Nonne apud Romanos stipendia meruisti, quæ est ea tandem temeritas, quod te supra sortem effere nitaris. Ego Regia aula sum natus, educatusque nec unquam ullus imperata feci, sed semper aliis dedi. *Quemadmodum multa, brevitate studens, ex Arminio Hutteni omisi, & in eo multa mutavi; ita reliqua, quæ sequuntur de meo addidi.* Jamque non levès Arminius conceperat ignes. At Minos gloriæ Alexandri metuens, quod Germanus gladium stricturnus

rus videbatur, utrumque jurgius abstinere jusfit. Ne vero hic debitis fraudaretur laudibus, ad Taciti de eo verba per orbem terrarum, & super æthera divulganda, Famam ablegavit. Quin imo, Mercurio interprete, Apollinem monuit, quosdam juvenes artibus pariter, atque ingenio ornare, qui copiose, qui splendide, qui eleganter tanti viri merita celebrare possent. Quo factò, concilium dimisit. Apollo autem non immemor mandati, duos ingenio præstantes juvenes, Musis commendavit, ut in Parnasso, in suo consortio eos educarent, & indolem labraque eorum diligenter fonte caballino proluerent. Quo factò, & cum jam utrumque lauru suâ esset dignatus Apollo, qua Poëtas exornare consuevit, Ulricum de Hutten Franconia nobilitatis ornamentum (nam hoc nomen alteri erat) negotium dedit, ut sermone latino doceret, Arminium Alexandro, Scipioni, Hannibali virtutis gloria non esse postponendum. At vero Danielem Casparum de Lohenstein Silesiaca nobilitatis decus, & patriæ lingvæ potentem, vernaculo quidem sermone, at stylo & sententiis tanto Heroe dignis, ejus historiam consignare jusfit. Quod uterque ita præstitit, ut nihil elegantius, nihil lepidius, nihil amenius possit inveniri. Legitur itaque Arminius in toto terrarum orbe, & dum homines erunt legetur.

CAP. IV.

De Arnstadio, Arminii Sede Regia.

Primo negatur Harmiensburg sedem ejus fuisse. Deinde rationes ponuntur cur in Thuringia ea querenda sit. Tertio refutatur opinio Arnstadium à Meroveo Rege Francorum conditum.

Qui sentiunt cladem illam cruentam, quâ Romani tres legiones cum Duco Varo amiserunt, haud procul Luppia fluvio contigisse, uno etiam ore affirmant, sedem Arminii Regiam fuisse in Westphalia & quidem Harmiensburg, ut Wasserbach de Irminsula eam vocat. Verum quemadmodum in aliis, præsertim quod ad locum pugnae attinet, eorum sententiam, salva pietate & veritate, amplecti non potui; Itaque peto, ne ægrè nimis ferant, quod sedem quoque eis ereptum eam. Nam nihil invidiâ aut irâ commotus, assero: Sed Apollo semper mihi aurem vellicat, admonens, cur alienam regionem, alienam gentem diutius patriæ tuæ laude superbire pateris? ostendit.

ostendi tibi monumenta, tam manifesta, tam aperta, tam certa, quibus locum pugnae indagare potuisti: Age ulterius investiga. Memineris, Cheruscicos terram intra Visurgim & Albim, quam nunc Saxones & Thuringi incolunt possedisse, quomodo igitur, Dux in peregrina regione, & à popularibus remota, sedena habuit. Fac, ut liberalis sim, Cheruscorum ultra Visurgim excurrisse regionem, anne statim sequitur: Ergo Arminius in principio habitavit, quemadmodum ante signa pugnavit? His instigatus, in terra Cheruscorum media, quae Albi & Visurgi alluitur, scrutatus sum, an vestigium invenire possem. Et ecce oppidum, antiquitate insigne, loco vicinum, Comitum sede illustre occurbat, quod sicuti hoc decore non est indignum, ita aliis iudicium permittam, an non immerito eo sit privatum. Non me fugit, viros eruditione & fama praestantes, in eo elaboravisse, ut originem Arnstadii, ex antiquitatis eruerent tenebris. Verum cum invitâ Minervâ hoc susceperint opus, à vera origine hæcenus omnes aberrarunt. Spangenbergius in Chronica Sax: ab Ariis, Silesiaco populo, conditum, & appellatum fuisse, alii & recentiores ab Arn dictum, autumant: i. e. ab aquilis, quod ingens ibi copia aquilarum nidificavissent. Id confirmare conantur, ex castris, quæ non procul Arnstadio absunt, & vel ab avibus, vel insectis nomen accepisse, dicuntur e. g. Kranichfeld & Kefernburg, id à gruibus, hoc à scarabæis derivant. At vero sicuti prioris castri originem indagare nolo, ita certus sum, posterioris etymologiam aliunde esse petendam, quod etiam docere possem, nisi hanc materiam futuræ dissertationi reservarem. Ut autem ad rem veniam, de qua nunc mihi sermo est, non dubito negare, Arnstadium ab aquilis appellari. Nam quamvis negare non possum, aquilas plures in Germania silvis latuisse, (nam hoc Tacitus claris indicat verbis) nescio tamen an bene sentiant, qui Arnstadium ab illis dictum arbitrantur. Compertum habeo, falsis fundamentis historiam suam superstruere, qui à Meroveo, Rege Francorum & Thuringorum, eam urbem conditam sibi persuadent, quod supra multis argumentis dedi probatum. Nam qui potuit A. C. 454 Meroveus Rex Francorum in Thuringia urbem condere, quam neque ipse, neque milites ejus viderant: Quæque tum eo nomine nondum appellabatur. Albinus specimen Historiæ Thuringiæ & alii fuites scriptores

res

res non tanti mihi sunt ut ab illis dissentire religioni ducam. Mea igitur sententia est Arnstadium dici quasi Arminii oppidum i. e. Arminius-Stadt/ quod sæpe laudatus, Dux ibi sedem habuit. Nam ubi alias iste, quam inter Cheruscas, cives suos, degeret. Nec obstat, quod in Westphalia, in Romanorum exercitu fuerit versatus, quodque semper cum Varo epulatus dicatur, inde enim colligi non potest: Ergo ibi domicilium habuit. Olim Romanorum castra ut miles erat secutus, jam verò in iis moratur, ut omnes exploraret occasiones, quæ suæ intentioni forent accommodatæ. Hinc autor erat Varo, ut ad suam gentem propius accederet, quæ parata esset, imperata facere. Nihil autem certi possum affirmare, an Arnstadii ante victoriam commoratus sit, an demum post hostes profligatos sedem ibi locorum elegerit. Sic mihi quidem persvadeo Arnstadium ab Arminio dictum, hocque tam insigne, tamque præclarum antiquitatis monumentum eo fato, quo cetera obscurata fuisse docui, neglectum, memoria hominum excidisse. Quod verò ad Wasserbachii atinet sententiam, eam probare non possum. Nam ut alia prætermittam Albinus in Chronica Misnia dicit. Hermiones, populus Germaniæ, ad Albim, silvam Herciniæ & in Misnia incoluisse, & terminos eorum longius excurrisse, idque autoritate Taciti comprobatur. Quis autem non videt Hermiensburg rectius ab Hermionibus, quam Arminio dici, sed hæc hæctenus.

CAP. V.

De Irminsula sive statua Arminii.

Primo varis sententia Autorum recensentur, & Spalatini probatur: Deinde Cranzii signentum, refutatur, figuram ejus describentis: tandem indicatur Cranzii figuram fuisse imaginem Ducis Saxonici, non Cherusci.

Qui de origine & loco, ubi posita fuerit Irminsula agunt, non aliter fluctuant, quam navis; quæ vento & procellis agitatur, & cælo nubibus obducto, neque cynosuram, cuius ductum sequi, neque vadum invenit, cui anchoram insigere possit. Hoc cum intelligam, nolo fluctibus illis me credere, sed potius vela legam, portum petiturus: Non tamen possum, quin saltem paucis antea

antea indicem, que mea ſuper hac re ſententia ſit. Irminſula varie à veteribus ſcribitur: & recentiores ex diverſis ſcriptionibus, diverſas eruunt origines, qui, ante Taciti Annales inventos, hanc vocem expoſuerunt, eam Mercurii ſtatuam ſunt interpretati, quod apud Græcos *ἑρμῆς* Mercurium ſignificat, idque eo magis ſibi perſuadebant, quo propius Germana vox ad Græcam accedebant. Nam ſcribitur Hermentſul, Irminſul, Hormenſul. Hic error quia jam copioſè à Meibomio in Diſſertatione de Irminſula, & poſt hunc à Waſſerbachio impugnatuſ, nolo diutius illi refutando immorari. Omnino autem mihi ſententia Spalatini probatur, qui ſtatuam hanc ab Arminio noſtro dictam, exiſtimat. Hic cum in hiſtoria de Arminio veterum opinionones reſcenſiſſet, tandem dicit magis ſibi probabile videri, eam ab Arminio nomen accepiſſe. *Irmensuel*, inquit, *aliqui & inter hoſ præcipuè Tetmarus Epicoſpus Merſburgenſis, qui tempore Heinrici I. Imperatoris, mariti divæ Kunigundis, vixit, & Albertus Cranzius, cum ſequens, ſcribunt: fuiſſe idolum, & quidem Tetmarus putat, id idolum ſtetiſſe Merſburgi, eo in loco, quo poſtea templum Drvo Petro conſtructum eſt. Ceterum Cranzius in ſua Saxoniam putat dictum Irmenſul quaſi Mercurii ſtatuam, qui Hermes dicitur, vel quaſi Jedermannſuel i. e. commune profugium & Aſylum omnium. Eamque ſtatuaſ in oppido Saxoniam Merſburgo, in monte Ercſburgo ſtetiſſe: & à Carolo M. in bello contra Saxones ſubverſam fuiſſe; Ceterum ut alii; ſic & ipſe certò ſtatuerè nequit, an id de Merſburgo Weſtphaliæ, an de alio ad Salam ſito, accipiendum ſit, quod aliorum iudicio relinquo. Mihi poſtquam hiſtoriam Arminii tractare cepi Irmensuel dictum eſſe videtur, quaſi Arminii ſtatua, que in ejus honorem more Romanorum ſit erecta, ac initio quidem dicta ſtatua Arminii. Poſtea vox corrupta, aque in Irmensuel eſt mutata. Sicuti autem in eo cum Spalatino & aliis conſentio, quod ſtatua ab Arminio dicta fuerit; in eo tamen, de quo dubitat ipſe, adeò me incertum reddit, ut, quid ſentiam, fere non inveniam. Meibomiuſ quidem & Waſſerbachiuſ id potiſſimùm agunt, ut Weſtphaliæ urbi hanc ſtatuam vindicent. Et credunt Miſnenſium Merſburgum, quod ſtatua Sala alluit, ne in arenam quidem cum Weſtphaliſ descendere poſſe, quoniam in illis locis pugna, quâ Arminiuſ ſtatuam merituſ eſt, non ſit commiſſa. Interim inter ſe diſcordant velut Cadmei fratres Weſtphali: & dum in antiquitatuſ tenebris, quæ Cimмериis ſunt denſiores, errant, & manibuſ quaſi palpant, quodcunquè primum occurrit Merſburgi ſui aut ſpeciem, aut ſpectrum putant. Hinc Waſſerbachiuſ*

chius in diſſertatione de Hiermenſul, tria indicat loca, quæ pro Mers-
 burgo venditantur. Primus Stadberga ad fluvium Dimolam: Alter
 Hertzberga inter Ruram & Monam fluvios: Tertius Hermiensburg, qui
 non longè à fontibus Luppia & Viſurgis abeſt. Pro illo Meibomius;
 pro iſto Leznerus, & pro hoc pugnat Waſſerbachius: Qui tamen di-
 ſcordes autores ita conciliare nititur: non unum fuiſſe Mersburgum
 ſive Eresburgum, ſed pluribus ſimul locis Arminii memoriam fuiſſe ce-
 lebratam. Hanc controverſiam neque volo, neq; poſſum dirimere. Ni-
 hil enim in hiſtoria invenio, quo certitudo hujus rei nitatur. Ceterum
 non video quomodo Waſſerbachii de Hermienburg, quod ſit Mersbur-
 gum, conſistere poſſit. Nam ipſe dicit non procul Weſera illud abe-
 ſſe, quomodo inde ad illum fluvium Carolus pergere potuit, ad obſi-
 des accipiendos, à quo non aberat. Exercitus non ea eſt ratio, quæ
 unius viatoris. Ita autem Chronographus Saxo, Annales Francicos
 ſecutus: Rex, inquit, idolo deſtructo, Weſeram fluvium acceſſit, ibi-
 que acceptis à Saxonibus XII. obſidibus, recellit. Noſtra parum reſert,
 ubi & in quo Mersburgo Irminſula fuerit poſita, ſufficit, quod eam
 Germani divino coluerint honore, Arminii ſui memoriam aternaturi.
 An autem talis fuerit, ut Cranzius depinxit, merito cum Carolo du Fref-
 ne dubito, eamque Saxonici Ducis imaginem eſſe mihi perſvadeo, qui
 fortitudine & juſtitia inter ceteros eminent, non verò Arminii co-
 lumnæ. Hæc enim non imago, ſed truncus fuit, uti Adamus Bre-
 menſis: *Irminſula fuit truncus ligni non parvæ magnitudinis erectus in altum.*
 Hoc Mutius, Beatus Rhenanus & Baronius confirmant. Hic enim in
 Annalibus ſuis ita diſſerit: *Germani frondos arboribus fontibusque venera-
 tionem exhibebant. Truncum quoque non parvæ magnitudinis, in altum erectum,
 ſub Dio colebant, patria eum lingua Irminſul appellantes, quod latine dicitur uni-
 verſalis columna, quaſi ſuſtinens omnia.* Jam verò hæc deſcriptio plane ablu-
 dit à Cranzii ſententia, qui eam ita depingit: *Erat armati toto corpore
 effigies, cujus in dextra ſignum militare, præſerens roſam rubeam, cujus breve mo-
 mentum & facilis ortus, & interitus, ita eventus prætorum. In ſiniſtra libræ ex-
 pandit dubiam fortem pugnantium, facile huc & illuc inclinantem: Pectus iner-
 me uſum præſerebat, interritum bellatorum animum inſnuans: In Clypeo Leonem,
 qui leſtiis imperitat invictum & ad fortia facta impetum monſtrat &c.* Waſſer-
 bachius putat differentes ſententias autorum conciliari poſſe, ita:
 anti-

antiquis quidem temporibus ſtatua illam trunco fuiſſe ſimiliorem, quam imagini, poſtea vero cum ſtatuarum apud Saxones magis magisque fuiſſet exulta, eam elegantius fuiſſe formatam. Verum hanc opinionem, quam absque ratione conceptam edidit, probare non poſſum, multis & non levibus argumentis permotus. Nam ut taceam, non modo non in uſu fuiſſe, veteres Deorum ſtatuas reformare, ſed gentes ab ejuſmodi facinore, ut grandi ſacrilegio, abhoruiſſe, veſtim, ut accuratius effigiem, quam Cranzius deſcripſit, mecum conſideres: varie quidem autores & hieroglyphicè eam expoſuiſſe video, verum iſtas ineptias miſſas faciam, & in veritatem rei, majori ſtudio inquiram. Quod ad roſam attinet, quam rubeam fuiſſe tradunt, nequaquam ſignū Arminii fuit, quo inconstantiam fortunæ indicatam voluit, ſed certæ familiæ nationis Saxonice, quæ in Weſtphalia habitatum conceſſit. Sic & urſus alius familiæ, quæ ad Albim lares conſtituit, inſigne fuiſſe, apparet ex poſteris, qui ibi locorum incolunt. Nam quem fugit Anhaltinos ex Saxonibus originem trahentes, urſum in clypeis gerere, & inſuper varios locos eſſe, qui eodem inſigni gaudent. Bene igitur Waſſerbachius monet, multis in locis Weſtphalia Roſæ ſignum in clypeis videri: Hoc enim valde mea ſtabilitur ſententia: accedit, quod in Angliam Saxones Roſam tranſtulerint. Nam notiſſima, immo nobiliſſima eſt hiſtoria de duabus factionibus, quæ diu Angliæ regnum vexarunt, quarum altera pro inſigni rubea, altera alba Roſa utebatur. Haſ tandem Sec. 15. conjunxit Henricus VII, in cuius rei memoriam ipſe ſcutum roſario, roſis rubris & albis compoſitum, includebat, immo ſub Jacobo I. Britannicæ magnæ Rege, hac inſcriptione moneta fuit uſa. Henricus roſas, Regna Jacobus

conjunxit. Ergo roſa rectius pro inſigni Saxonum, quam tantum pro inconstantis fortunæ Symbolo habetur: ſi verò quæras unde Saxones, & cur roſam in ſcutum poſuerint, Spenerus in Heraldica: *Hoc emblema inquit à militia non alienum habetur. Sanguinem etiam designari ajunt, inde Mars Roſa natus ſingitur. Inde ſit ut Martyribus roſa tribuatur, Ag. Gelen. de Col. Agr. Magn. Roſam & flores cum in Numiſmatibus, tum in gemmis ſignatoris vetuſtiſſimis frequenter deprehendimus; Sed maxime geſtatur roſeus ſtos in armis familiarum: quæ Romanam, illuſtrem ac diviniorem jaſtant originem. Nam Mar-*

tem ex Junone & Rosa genitum perhibent. Videturque signum Martiis heroibus congruere, cum arcana oporteat esse consilia: Et communi adagio sub rosa dicantur, quæ propalanda non sunt. Sed ne longius à scopo aberem, rosæ historiam explicando, eo revertar, unde digressa est oratio mea: Nempe de Irmenfula ita statuo, eam fuisse silvestrem truncum haud procul Mersburgo, ubicunque illud firum est, illamque statuam, quam Cranzius depinxit, non fuisse Irminfulam, sed Saxonicae gentis fortitudine & justitiæ præstantis viri imaginem. Me quidem non fugit Saxonicæ Regni insigne Leonem in dextro & basiliscum in sinistro latere, cum aquila, quæ supra ambos expansis alis ponitur, fuisse, ut Albinus in Chronico Misniae ostendit: At hoc non obstat, quo minus suum quæque familia signum habuerit: plura hic addere possem, nisi ob temporis angustiam dissertationi finem imponere festinarem.

CAP. VI.

Ἀποθέσις Arminii.

Argumentum.

Juppiter reparans caelum audit strepitum: pestem prostratum festinat, ne inualeat. Sermone Cæsarum terretur, timentium ne caelum ruat: Cum superis de ultione consultat: Mars negotium in se suscipit, acceptis aquilis tribus: Armata gentem suam Romanos in Teutones: Et ipse inter signa versatur: Germani metum simulant, obsequiumque pollicentur. Hoc visus, Mars ex castris egreditur, Jovis, quid egerit, relaturus. At ejus locum occupat avaritia, speciem Themidis induta: Hujus deformitate irritati Germani, in ejus & universi exercitus necem conjurant: milites dispersos invadunt, cadunt, delent. Hoc cum ad aures Jovis pervenit, barbaram velticet: mulieres plorant: Senatus fugam circumspicit. Tandem Mercurius hoc in medium profert consilii: in numerum Deorum esse recipiendum, ut à bellis abstinat, quod approbatum, & effectui datum est.

Juppit.

Juppiter (a) enormes oculis dum lustrat Olympi
 Rimas, quas tristis sævorum turba Gigantum (b)
 Fecerat: Et secum curas sub pectore volvit:
 Quî regnum stabili summum munimine firmet,
 Ne genus infauso mortale laceßere bello
 Id posset, timidas iterum deferatur ad aures
 Horridus armorum strepitus, raucusque tubarum
 Clangor, qui superos (c) adeo commovit, ut omnes
 Ejus ad auxilium fugerent. Hic pronus ad arma
 Currit, & indignans trifido mox fulmine pestem
 Sternere festinat: Verum cum cerneret istum
 Esse metum vanum: gentes modò bella movere
 Inter se: cuncti redeant ad Nectaris usum,
 Admonet, & summo delapsus ab æthere, Regis
 Venit in Emathii fortissima castra, nec ulli
 Noscitur. Ast alius quætebat pectora terror.

Sederat Augusto sôlio, subnixus & auro,
 Rex Macedo, *(d)* legesque viris, & jura remotis
 Æqua dabat populis, quos inter Teuto, staturâ
 Corporis immensus, stabat, velatus & armos
 Tergore taurino, *(e)* focii gaudebat, eâdem
 Forma conspicuis: Polyphemos esse putares.
 Ille tamen reliquis longe truculentior, altum
 Terque quaterque caput, jussus depromere, gentem
 Quidnam Germanam possit terrere, movebat:
 Murmure tum rauco voces has ore tonabat:
 Ne ruat excelsus labefactus fratribus axis. *(b)*
 Juppiter, hoc dicto, sublimis ad astra reversus,
 Mercurium cunctos, habitantes æthera, divos
 Invitare jubet, sese res, pondere magnas,
 Velle docere ipsos. Postquam cernebat adesse
 Omnes obticuit paullum. Tum proh dolor, insit:
 Credideram nuper cunctos periisse Gigantes
 Fulmine: sed vidi, vidi mortalia quanta
 Corpora! quin sensi permagna instare pericla.
 Est genus in terris hominum, quod nil nisi bella,
 Arma, minas, clades loquitur superosque malignè
 Spernit, & irridet, percepi atrociam verba
 Auribus hisce meis: Sanè nisi frangitur ante,
 Quam vires capiat majores, plusve furoris
 Ira virum, timeo, facto ne fœdere tandem,
 In nos conjurent, majorum exempla secuti.
 Est mihi tristis adhuc facies in mente, nec ullum
 Tempus tollet eam, fœvus qua tecta Typhoeus *(f)*
 Nostra, globo fratrum cinctus, perrumpere bello.
 Sustinuit. Quantus cunctos tunc terror habebat
 Nos, qui caelestes sedes habitamus & arces.
 Dixerat: at Mavors tantum conceperat iræ, *(g)*
 Hæc dum difficili profert Saturnius ore,
 Quantum non aliàs: Decerni postulat illud,
 Multa fremens, bellum sibi. Num temerarius, inquit,
 Hostis nos ludat? non desunt arma virique.

Fide-

Fidere quis possum, quorum celeberrima virtus
 Omnibus in terris, stimulat me propria causa (1)
 Præter communem. Populus qui Martius audit,
 Et latè regnat nuper mala plurima passus
 Hostibus a fœvis, ulcisci scilicet illos
 Cogitat, & nostrum votis precibusque rogavit
 Auxilium: Comes huic adero, mediusque cohortes
 Inter pugnabo; verum Pater optime! faustum
 Auspicium concede mihi: Demitte volucrum,
 Quæ tibi sacra solet, tonitruque ministra vocari.
 Hæc ait: At lætus celsi moderatur Olympi
 Tres aquilas mittit, iussas comitentur, euntes (2)
 In bellum juvenes, magni trans flumina Rheni,
 Teutoniæ contra gentem. Mars inde tubarum
 Horrifono strepitu, per rura, per aquora cunctos
 Concitat Hesperiaë populos, in fœdera belli,
 Atque animos illis addit, sperare secunda
 Dum jubet, arma ferox Marsus Tuscusque severus
 Martia corripunt subito, Romanaque pubes
 His venit auxilio, telis armata coruscis.
 Gallia, quam graviter vicinus presserat hostis,
 Omnia suppeditat, tanto quæ ritè gerendo
 Apta videbantur bello: gentesque remotas
 Excierat clangor: Lybicis venisse feruntur
 Littoribus juvenes, focii testesve futuri
 Cladis, qua caderent Germani. Mæstus at usquam
 Horum nullus erat, timidusve pericula propter
 Magna; sed intrepidi, rerum cupidique videndi
 Eventum, socios discrimina tanta docebant:
 Additur ars belli studiis: Simulare timorem
 Occipiunt cauti, pacis quoque fœdera poscunt:
 Collaque sponte jugo sese submittere pronos,
 Si modo salva forent, ajunt, armenta, virique
 Incolumes. Cuncti gaudent, sine sanguine victos
 Hostes tam diros, agitât convivia lætus
 Varus, qui summæ præerat: Milesque vagatur

Hæc

Hūc illūc, cupidus prædæ: Mars castra relinquit, (m)
 Quod nihil impendere videt discriminis ultra.
 Illias atque loco succedit, veste Themistos (n)
 Justæ purpureâ mulier succincta: voracem
 Plurimi avaritiam dicebant. Lingva venenum
 Spumabat: toto macies in corpore turpis.
 Ungues quot manibus, curvos tot habebat & hamos:
 Dextrâ corradebat opes, lævâque libellos
 Anxia stringebat: Luctus vestigia euntis
 Usque sequebatur: Paupertas nec procul inde
 Vestibus obscuris aberat. Germania monstro
 Territa conspecto, Furiam venisse putabat,
 Ad se vexandam. Nam viderat antea nunquam,
 Tam tristem faciem: Plebes horrescere primum
 Ejus ad obtutum; proceres mox quarere mæsti,
 Quî sine jactura pellant damnoque salutis
 Tam sibi feralem pestem. Stimulante furore,
 Quidam bella petunt: Nonnulli prælia: Plures
 Fraude putant tacita, nec multo sanguine posse
 Hoc fatale malum depelli finibus: Immo
 Penitus extingui. Mox stat sententia firma,
 Undique concurrunt, fudes truncosque ferentes:
 Mox ex infidiis prorumpunt, vulnere lædunt,
 Sternunt atque fugant. Qualis Diana chorusque
 Nympharum, quando alba dies hebetavit Olympo
 Sidera, per silvas cervos sectatur, & arcu
 Quos modo cunque ferit (nil illam fallere dicunt)
 Confodit & sternit: Talis Germania tandem
 Sævit implacabiliter. (Miserabile dictu est.)
 Non aquilis parsit, quæ Numinis instar habentur
 Cunctis à Populis: Binæ periisse feruntur: (o)
 Tertia sublimis contendit ad astra volatu,
 Atque Jovi cladistam fœdæ nuncia venit.
 Cæli quæ facies, superûm quàm tristis imago (p)
 Tum fuerit, quantusque illos invaserit horror
 Musâ referre vetat. Luctus hæc signa fuere:

Nigrâ

Nigrâ flammanes Phœbus caligine currus
 Condebat, Phœbeque foror prodibat Eoo
 Æquore pallidior buxo: Junoque Venusque (g)
 Tutas quærebant latebras: Velocibus alis
 Mercurius fugiebat inops: Ex æthere multus
 Imber in afflictas terras filvasque ruebat.
 Nonnullique Jovem graviter lacymare ferebant:
 Bacchus at expletus vino, somnoque sepultus (r)
 Hujus erat luctus expers, tantique doloris.
 Crediderant etenim, parvo post tempore sædos
 Hostes venturos, majorumque exempla secutos.
 Post cum vim belli crudelem nemo beatis
 Sedibus inferret, cuncta & tranquilla manerent,
 Pectora confirmant: Accersitoque Senatu
 Quæ facienda forent, consultat Jupiter omnes:
 Cumque diu dubii, mentem vel in hanc, vel in illam
 Inclinare viderentur, sic dicere tandem
 Cæpit Mercurius, quo non facundior alter (s)
 Consilium reperi, quod certe est utile: Verum
 Utrum majestate Deûm, vel Numine dignum, (t)
 Judicet ipse Pater, qui cæli sceptrâ gubernat.
 Omnibus ex populis, præstantes robore, mente (u)
 Et virtute viri cæli mactantur honore,
 Græca dedit tellus Alciden, Roma Quirinum
 Nobis, & nuper nostro successit Olympo,
 Julius ille gravi postquam certamine cives
 Vicerat: Ex Lybia Memnon Tichonia proles
 Nectaris ad cyathos venit; Non attinet omnes
 Ordine per censere homines, queis copia facta est,
 Degere cum Superis. Magno affectavit honorem
 Hunc studio fortis Germania sæpe, nec illud
 Obtinuit votum. Num mirum, si petat armis
 Quod justis factis, bellis precibusque negatur,
 Ne rapiant igitur nostrâ tradamus eisdem
 Sponte decus, nullus dubito, quin nemo beatas
 Illorum sedes post hac vexaverit unquam,

Si

Si superos inter Germanæ Gentis habebunt
 Numina, quæ credent, natisque sibi que studere.
 Hæc ait: Et cunctis magno sententia plausu (x)
 Excipitur prolata Diis; Cyllenius inde
 Per cœlum pelagusque & Tartara ferre iubetur
 Nuncia, quod superi fecissent utile multis
 Decrerum, atque Ducem Germanum, nomine dictum
 Arminium, divos inter, qui summa tenerent
 Tecta, recepissent: Cantu plausuque canoro
 Cœlestes sonuere Chori: Sed Fama, novarum
 Rerum quæ studiosa nimis, properavit in orbe
 Toto divulgare recentia facta: Cheruscos
 Participes primum tam clara, tamque celebris
 Lætitiæ fecit: Terras Erymanthidos urfæ
 Hinc festina petit: Celebrataque regna Canopi.
 Non requies illi nascentis pergit ad ortus
 Solis, & Hesperiam replet clamore tremendo.
 Quo factò Arminii dirumpunt stamina Parcæ.
 Juppiter & celsò demittit ab æthere Magnus
 Armigerum, rapto Trojâ Ganymede superbum,
 Portet ut in cœlum, stellas & collocet inter,
 Igne coruscantes, procul haud à lumine Tauri. (y)
 Mox capit Ambrosias epulas & Nectare multo
 Proluit ora; Memor sed gentis in orbe relicta
 Semper in auxilium vigilat semperque salutem
 Teutoniæ curat: pronis hinc aspicit illam
 Luminibus: verum hæc tandem pacata quiescit.

*Clavis ad Carmen hoc intelligendum
pertinens.*

- (a) Augustus Cæsar (b) Sicambri, qui Duce Melone Lollium fuderant & fugarant: Cum igitur Augustus esset sollicitus quomodo Imperium contra hos firmaret, novus tumultus oritur (c) Romanos & imprimis Patres conscripti (d) vetus historia cum recentiore factò conjungitur, more poetis non infrequenti. (e) Cluverius in Germania Antiqua docet, Germanos olim convevisse, pellibus, de bobus detractis, & aliis bestiis, pro vestibus uti; & quo truculentiores viderentur, cornua capitibus imposuisse. (f) Melo dux Sicambrorum.

brorum. (g) Duces belli, manu strenui, & in iis Quintilius Varus. (h) Germani victoria Melonis elati, iactabant brevi plane Romanorum Imperium ruiturum: Hoc adeo momordit Augustum, ut ultionem moliretur acerbissimam. (i) Nempe pudebat Romanos fortes, ignobili hosti celsisse. (l) Aquilæ erant vexilla & signa Legionum, legiones itaque Mars cupit sibi dari. (m) Mars i. e. vigor Marius deseruit in Varo & militibus, (n) credit enim specie iustitiæ in obsequio Germanos contineri posse, quum tamen multa avarè ipse & libidinose faceret. Poeticè autem hic avaritia ut persona describitur. (o) Duæ aquilæ à Germanis raptæ sunt, tertia servata. (p) quæ facies Romæ & in senatu fuerit. (q) Matrona & virgines Romanæ (r) ebrii, temulenti, & qui tantum ventri dediti sunt, per Bacchum intelliguntur (s) vir prudens & facundia insignis (t) i. e. Majorum. Consilium autem, quod datum sit, Tacitus exponit: quando libr. 2. Ann. c. 88. Adgandestrii, inquit Principis Cattorum lectæ in senatu sunt litteræ, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandæ neci, venenum mitteretur: Sed responsum est; non fraude sed palam & armatum populum hostes suos ulcisci. (u) Hoc senatus iudicium refutat binis exemplis Mercurius, nempe Hercules & Romuli, dicit eos fraude fuisse occisos & inter Divos relatos. (x) Credo id dictum, quo postea Caracalla usus est in fratrem, eos acclamasse: *Sit Divus modo ne sit vivus*. Ita etiam in Claudium Nero dicitur iocatus, cum boleto venenum hausisset, *Divus factus est* (y) supra oculum Tauri sideris ecclestis est Perseus, ut ex figura videre est, merito igitur & rectus putatur, eum esse Arminium, quod Draco victus, & libertas juxta eum conficiuntur.

CAP. VII.

Vari Ἀποφάσεις.

Primo genus & mores ex Vellejo recensentur: Deinde cades & mors ejus: tum Augustus carmine sum & Vari fatum deplorat: tandem Musa Vari sepulcro addit epitaphium.

Varus Quintilius illustri familiâ Romæ ortus, non meliori fortuna, quam avus & pater usus est. Illum enim, Julii Cæsaris partibus studentem, adversa pugna sustulit; hic autem in Philippensi bello liberti manu, cum se insignibus honorum velavisset, est interfectus. Multum inter est, quibus auspiciis in prælium prodeas, non genus, non virtus, non opes quicquam valent, nisi fortunam faultricem nactus sis. Quid Roma habebat illustrius Varorum familia, & quotiescunque ad bellum ex illâ quispiam se accingebat, non fuga, non vulneribus, sed morte audaciam luebat. Ne verò hanc sententiam tanquam nimis duram æstimes, Velleji elegantis Historici verba in medium proferam. *Varus Quintilius illustri magis, quam nobili ortus familia, vir ingenio mitis, moribus quietus, corpore & animo immobilior, otio magis castrorum, quam bellicæ assuetus militia; pecunia verò quàm non contemtor, Syria cui*

K.

pra-

*presuente declinavit, quam pauper divitem ingressus, pauperem reliquit: Sed quomodo fortuna ejusmodi hominibus favere potest, qui id saltem agunt, ut Heliogabalus ait, ne quis quid habeat. Qui historias evolvit veterum, inveniet, avaritiam eorum aut turpi infamia, aut subita morte fuisse coercitam. Illud ipsis usu venit, quod voracibus bestiis. Nam si alvum præda explerunt, neque ad pugnam occasio nibus fati idoneæ, venatore superveniente, opprimuntur. Quanto majori laude sunt digni Fabricii, Curii, Camilli, quibus, præter victum quotidianum, nil erat super. Hac paupertate opulentissimos Reges vincebant, fugabant, trucidabant. O utinam omnes, quibus republica est mandata, curatâ hoc pensarent æstimatione. Sed si fata regna concutere volunt, ejusmodi hominibus gubernanda tradunt. Varo inestudo opibus Syriæ, paupertas Germaniæ minus erat grata, non tamen suarum rerum adeo negligens erat, quin omnibus occasionibus immineret, suas explendi cupiditates. Alias gentes vi deprædabatur: alias specie juris dicendi emungebat. Et cum uni huic rei esset intentus, indies segnius res militares administrabat, ut ipsis hostibus, fraudi & insidiis opportunus, videretur. Jam Germani consilia habere, frequentes coire, arma parare, & ipse hæc non observare, aut observata negligere. Non tamen adhuc adeo fortuna sæpe alias maligna, ei adversa erat, ut instantis periculi monitus non vellet. Aderat Segestes semper Arminii cæptis & fortunæ inimicus, ostendebat, docebat, probabat, quantum facinus Germani molirentur. At verò miser vel socordia cæcus, vel ita fati volentibus, non aliter se gerebat, quam homo, qui gravi somno oppressus, intempestive excitatur. Hinc oscitando animum conjuratis addebat, ut de successu bene sperantes, primo quoque tempore facinus exequi statuerent. Rem totam ut gesta est Velleji verbis exponam. Negat Varus se credere, spemque in se benevolentia ex merito æstimare profiteretur. Nec diutius post primum indicem secundo relictus locus. Ordinem atrocissime calamitatis, qua nulla, post Crassi in Partibus damnatum, in externis gentibus gravior Romanis fuit, justis voluminibus ut alii ita nos exponere conabimur. Nunc summa destenda est. Exercitus omnium fortissimus, disciplina, manu, experientiaque bellorum inter Romanos milites Princeps, marcore Ducis, perfidia hostis, iniquitate fortune circumventus; cum ne pugnandi quidem egregie octaso, in quantum voluerit, data esset, miseria, castigatis etiam quibusdam gravi pœna, quia Romanis & armis & animis usi fuissent, inclusus sil-
vis*

vis, paludibus, insidiis ab eo hoste ad internecionem trucidatus est, quem ita semper more pecudum trucidarent, ut vitam aut mortem ejus nunc ira, nunc venia temperaret. Duci plus ad moriendum, quam pugnandum animi fuit. Quippe paterni avitque exempli successor seipse transfixit. Defuncti corpus semustum hostilis lacervavit feritas; caput ejus abscissum latumque ad Maroboduum, & ab eo missum ad Casarem, gentilitii tamen tumuli sepultura bonoratum est.

*Hujus casum Melpomene tali Nania
deploravit.*

Imperium stabat, poteras Auguste videri,
Hostibus oppressis, felix; Tibi tantus aviti
Splendor erat generis, regni tibi tanta potestas,
Perculeras Lybiam: molles sua Thura Sabæi
Mittebant: collumque jugo Terresia tellus
Subdiderat. Verum fortunæ mobilis usque
Assolet esse favor, nullus dicitur beatus
Ante diem fati debet, qui vivit in orbe.
Solutus erat Varus magnæ Quintilius auro
Cladis, cum subito Germanos vincere bello
Vellet, & in mediam fortuna pefcio fretus
Cæsaris, an temere Furiis agitur iniquis,
Teutonium peteret. Non sic audacia quondam
Elati nimium Phaethontis concutit axem,
Imperiumque Jovis fulgens, ut nunciatus ille
Romam, qui tulerat legiones cum Duce casus.
Illa tremebat inops: magnates clade stupebant:
Imbellis sexus precibus votisque rogabat
Auxilium Superos. Ast impatientius unus
De cunctis casus Augustus fiebat acerbos:
Namque genas Ianians, hæc tristis corde gemebat:
Si pensare animas finirent crudelia fata;
Aut redimi possent alieno sanguine clades:
Quantulacunque mea debentur tempora vitæ
Pensarem pro Te modo si mihi salva maneret
Gloria Vare! bono quondam quam Marte paravi.

K 2

At

At nunc quod possum, fugiam lucemque Deosque:
 Et Te maurus stygias comitabor in undas.
 Quam malè consuluit mortalibus illa creatrix
 Hæm natura viris, quod non concessit, utramque
 Illis ferre pari fortunam mente: vel omnem
 Condidit æterna tristem caligine casum.

Hæc Melpomene, secum volvens mortalium casus, canebat: Sed
 Mars imprudentiâ & avaritiâ Vari commotus, Musas admonuit, ut
 tanti luctus causam sepulcro ejus inscriberent, exemplo cavere vo-
 lens, ne quis simili modo, & sibi interitum, & patriæ ruinam con-
 trahat.

Epitaphium.

Hic jacet Aufoniæ multorum causa malorum
 Varus, militiæ Prætor, avarus opum.
 Ingressus Syriam gemmis auroque superbam,
 Sic spoliavit eam, fleret ut exitium.
 Teutoniam simili cum vellet perdere strage
 Ultiores scelerum sensit adesse Deos
 Hujus in exemplum quicumque ruetur iniquum
 Discat avaritiam peste pavere magis.

F I N I S.

102 354

AB: 102 357

ULB Halle

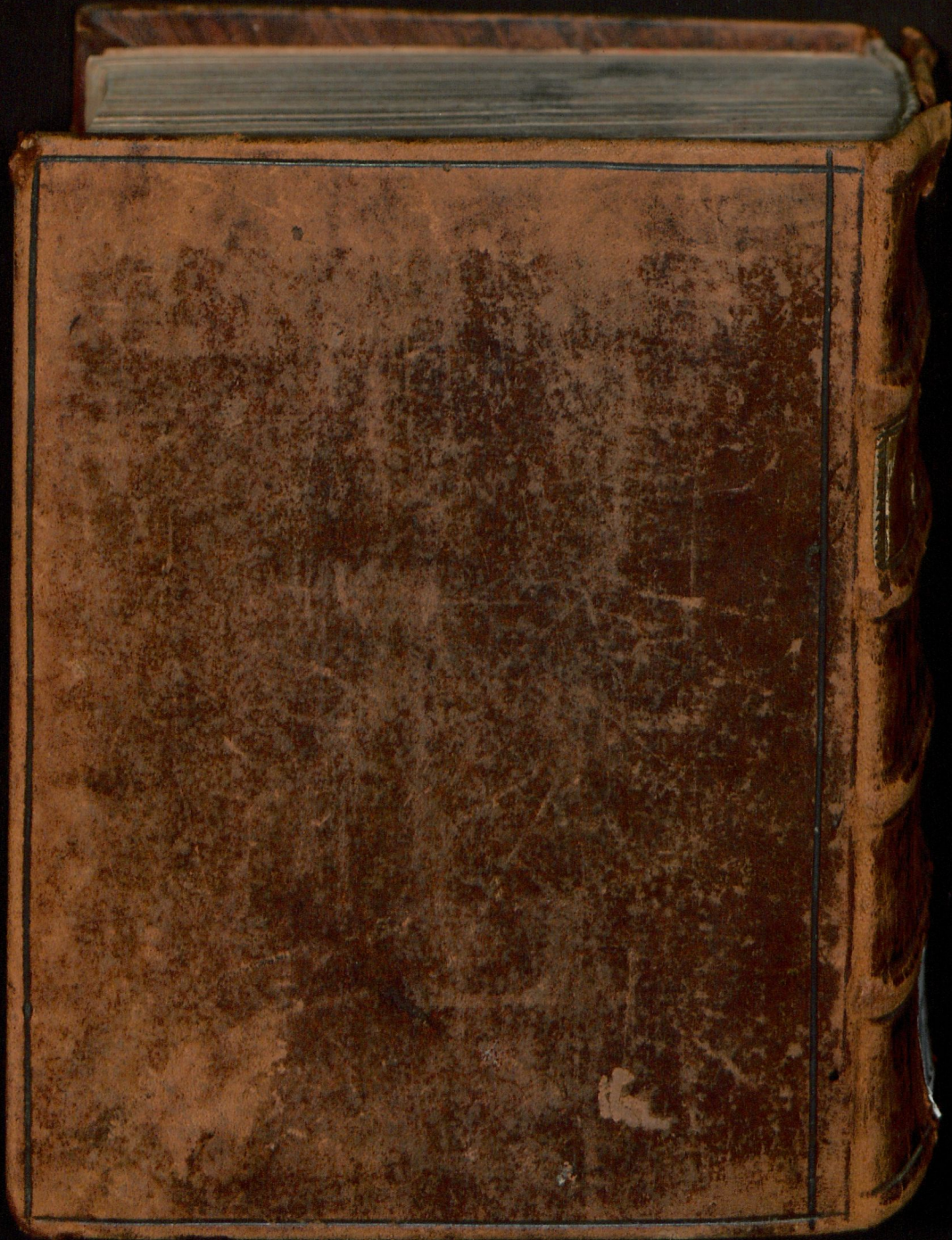
3

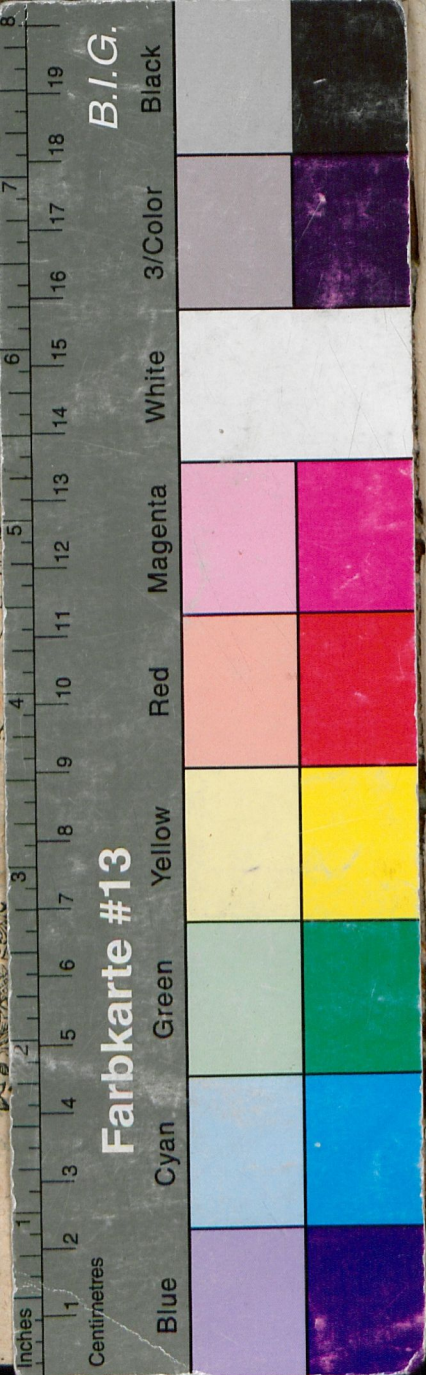
005 463 211

VD 17

MART. CHRISTOPH. LAURENTII,
JLL. GYMN. GOTH. CON-RECT. SUBST.

*Inditum de via velle in Thuringia
Geographia media ac: Thuringia
C. 1. m. 201. 402.*

MONUMENTA ROMANORUM

IN
THURINGIA.

EX QUIBUS SUNT PRÆCIPUA

Werleig / Kranberg

ET

Rönstadt /

HIS ACCEDUNT
MONUMENTA FICTA FRANCORUM IN THURINGIA

ET IN SPECIE
RUNIBERGA, UNSTRUTA ET SCHIDINGA.

TANDEM
ARMINII DUCIS GERMANORUM VITA
TUM PROSA TUM LIGATA ORATIONE
RECENSETUR

G O T H Æ, *ca*

SUMPTIBUS JACOBI MEVII, ANNO. MDCCIV.

